

11

Knihovna univ. prof.
Dr. KARLA LAŠTOVKY

11-F-33

JOSEF PEKAŘ

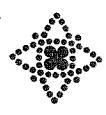
SVATÝ VÁCLAV

(Psáno pro Sborník Svatováclavský.)

ZVLÁŠTNÍ OTISK

Z ČESKÉHO ČASOPISU HISTORICKÉHO ROČ. XXXV.

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

V PRAZE 1929.

NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU, PRAHA I., KLEMENTINUM.

14. 10. 1906

VÁCLAV KNÍŽETE

(Václav knížete)

KNÍŽETA

KNÍŽETA

Koupí od	<i>M. Látková</i>
Darem od	_____
v	_____ za Kčs
Inv. čís:	34. 232
Sign:	_____

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRAVŮVNÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND 01484
Č. inv.:

TISKEM „POLITIKY“ V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

PUBLIKAČNÍ ÚSTŘEDÍ

Slavíme letos tisíci výročí smrti mladého knížete českého, výročí smrti, jež byla zároveň dnem zrození, rodným dnem světce, ku kterému jako hlavnímu prostředníku, zástupci a plnomocnému vyslanci kmene českého u trůnu božského, obracely se po deset století myšlenky předků našich, zejména ve chvílích, kdy přispění nebes a jejich mravní sankce dovolával se ohrožený zájem státní nebo národní. Jeho role posmrtná v našich dějinách je nepochybně důležitější než jeho krátká historie pozemská, jinak řečeno tisícileté panování světce Václava znamenalo v naší minulosti nepoměrně více než několikiletá vláda knížete. Obojí dějství, to na zemi i ono na nebi, spolu ovšem souvisí, bez onoho by nebylo tohoto, Václava svatého od Václava knížete bez násilí dělitel nelze — oba v jedno nerozlučně spojila náboženská víra křesťanská, jež z člověka vytvořila světce a dala mu moc žít i po časné smrti a panovati dále svému národu. Bez porozumění logice a moci této náboženské víry není možná porozumění významu a dějinné úloze sv. Václava, ale bez ní nebylo by lze porozumět celým staletím našich dějin, zejména nikoliv husitství. Může-li plně oddati se kouzlu dějinného zjevu Václava jen Čech katolicky věřící, cítí přece Čech každý bez rozdílu vyznání, že ve sv. Václavu vytvořily nám dějiny postavu tak mocného duchovního obsahu a významu, že přerůstá rámec zájmu pouze církevněnáboženského. Čech bez rozdílu nemůže neskloniti hlavu v úctě před kultem, jenž po tak dlouhé věky byl (a dosud býti nepřestal) posilou a útěchou předkům našim v dnech radosti i bolesti a jenž byl zároveň projevem kulturního osamostatnění národního, jež hledalo vlastního vůdce a vlastní cestu do bran věčnosti.

Psátí historii světce Václava, t. j. historii jeho kultu a vztahu mezi ním a národem jeho během dlouhých století po jeho smrti, je, jak jsem napověděl, naléhavějším úkolem dní jubilejních než vylíčení životní tragedii mladého knížete. Je to také úkol vděčnější — je to zajisté pouť českými dějinami, pouť doslova konaná sub specie aeternitatis, pouť po boku světce s jeho nadpřirozenou mocí, protkanou divy a zázraky. A je to i úkol snadnější — nesnáze jeho tkví snad

jen v tom, že úcta věků nahromadila takové množství a tak rozmanitých dokladů a příkladů nábožných styků mezi zbožněným knížetem a lidem jeho, že dějepiscův úkol stížen je jen přebytkem pramenů, bohatě kupících se všemi věky. Poněkud jinak je tomu u úlohy, již jsem se podjal především, t. j. vyložití v podstatných rysech, čeho třeba k poučení přítomnosti o dějinných skutečnostech, v nichž a na jejichž půdě odehrálo se prvé velké drama našich dějin, které mělo tak neobyčejným způsobem duchovně nésti a prostoupiti jejich doby pozdější. Zde bychom zajisté všude chtěli zvědět mnohem více, než poskytují prameny — ale veliké dálky mají v času jako prostoru svá tajemství, jež střeží žárlivé, jakoby vědouce, že ona jsou spolu kusem kouzla jejich. Za to hlavní, co přece víme, děkujeme jen sv. Václavovi — jím a díky jemu počíná se česká historiografie vůbec, jen díky jemu zachován je nám jakýs takýs obraz osudů našeho kmene od báječného vstupu Přemyslova na hrad pražský až do let smrti Václavovy; bez sv. Václava a sv. Ludmily počínaly by se dějiny české několika skrovnými údaji někdy až v době Boleslavů. Úcta předků a velikost hrdiny vytvořily jak již v 10. stol., tak v stoletích pozdějších velmi bohatou řadu životopisů sv. Václava — byla to ovšem teprv novodobá věda historická, která seznámila s nimi plně a která dopřála nám tak vidět v souvislosti života světcova jasněji a hloub než mohli předkové. Je tomu teprv sto let, co národ sv. Václava poznal staroslovanskou legendu o sv. Václavu, ze všech nejstarší a nejdůležitější, a je tomu teprv 25 let, co byly odstraněny těžké omyly, jimiž znehodnotilo v některém směru naše studium nejstarších dějin našich neporozumění doby osvícenské, t. j. zejména Dobnera a Dobrovského. Není důvodu, abych pominul mlčením, že v tomto přehodnocení hlavních pramenů, v tom především v postavení práce Kristiánovy — Lžikristiánovy, jak se říkalo dříve — na čestné místo, jež jí náleží a v objevení nejstarší legendy latinské, předlohy Gumpoldovy, vykonal jsem v několikaleté práci nejvíce a měl příležitost seznámiti se dokonale s legendární tradicí o sv. Václavu a sv. Ludmile. A přece — jak lituji, že nám prameny nezachovaly více!

Ten stesk nad nedostatečností písemné tradice týká se ne tak osudů sv. Václava přímo — tu se zajisté dovidáme podrobností, jimž podobných nevíme u žádného panovníka českého po několik století pozdějších — jako toho, že nevidíme jasněji do českého světa kolem něho. Věda naše sic snažila se rozličně, aby mezery podání vyplnila: užila všeho, čím k poznání situace přispívá studium jazyka, archaeologie,

analogie se sousedními národy i zpětné soudy ze stavů pozdějších. Výsledkem toho studia je obraz sic v mnohém hypotetický, v mnohém však dosti bezpečný — i v něm ovšem vzdálilo se naše poznání podstatně na př. od představ doby Palackého. Poznati aspoň v hlavních rysech prostředí, do něhož dramatická historie Václavova a Boleslavova náleží, popatřit poněkud blíže ve tvář vlasti naší před tisícem let, je nepochybně nezbytné k prohloubení obrazu. Pokusím se o to se stručností, kterou přikazuje rámeček mého vypravování.

I.

(Země česká před tisíciletím. Příroda a obraz kraje. Hospodářství, státní společnost, otroci, hrad pražský. Styky s cizinou, poměr k Němcům, povaha Čechů. Maďari, Bavoři, Sasové. Pokřesťanění Čechů prvé a druhé. Slovanští kněží. Kultura staročeské společnosti.)

Předem několik vět o vnější podobě naší země na počátku jejího dějinného života. Představme si ji zarostlou lesy aspoň v míře dvakrát tak velké jako dnes, lesy většinou listnatými s dubem a bukem v popředí, představme si ji s řekami a potoky, bohatými vodou v míře dnes neznámé, místy s bažinatými krajinami — příroda ještě všude skoro nedotčená ve své svrchovanosti vládne mocně člověku; pochopíme dobře, proč jediné zmínky, jež se nám dochovaly o pohanském kultu našich předků, týkají se uctívání posvátných stromů a hájů nebo lesních pramenů, proč mluví o pohřbech v lesích a polích a obřadech náboženských na křižovatkách cest. To, co dala příroda sama a přímo, nekonečné lesy, vody a travnaté pastviny, bylo daleko větší měrou než půda orná, ještě nehojně a primitivně potahy otroků vzdělávaná (zdá se, že poskytovala nejvíce proso, len a konopí) podkladem hospodářského života národního. Kdyby naši předkové před tisícem let mohli vydati statistiku svého vývozu, našli bychom v ní nepochybně jako hlavní položky kožešiny, med a vosk z lesních včel, plátno (kusy plátna byly směnným platidlem v obchodu vedle cizí mince), koně a — otroky. Poměrně malý rozsah zemědělství, v němž však již spatřován vyšší stupeň hospodářské činnosti, souvisel s tím, že země byla obydlena velmi řídko — hádáme, že celé Čechy v dnešních hranicích měly asi tolik obyvatelstva, co má dnes jediná Praha. Nebylo ovšem měst, ba ani vesnic v našem slova smyslu, nikde bys nespátřil kamenné stavby domu, kostela nebo hradu — všude, kde byla skrovná lidská sídla, jen dřevěná stavení od knížecího domu na hradě, hliněnými valy opevněného, až do chatrčí rodin nesvobodných nebo otrockých, jež kupily se kolem osamělého

dvorce svobodného Čecha, „muže“ českého (později bychom snad řekli „zemana“ nebo „vladyky“), vlastního to reprezentanta národní společnosti.

S představou svobodného Čecha přecházíme na pole politické a sociální — tu třeba říci především, že země naše byla „česká“ jen z menší části, že původně netvořila ještě jeden mocenský státní celek, nýbrž rozpadala se v tolik knížetství, kolik bylo rozličných kmenů v zemi; každému kmeni (předpokládáme, že jich bylo aspoň 15) vládla jiná knížecí rodina; vzájemné boje těchto knížat nebo aliancí jejich, v nichž nebylo pohrdáno ani pomocí ze zahraničí, vyplňovaly jistě nemalou část těch dvou tří století před nastoupením sv. Václava, jež nám na otázky po počtu, rozsahu, rozdílech, jménech a hradech těch drobných států „českých“ odpovídají skoro bez výjimky zatvrzelým mlčením. Kmen Čechů sídlil jen ve středu země, na levém břehu dolní Vltavy; přední hrad jeho, Praha, shlížel, jak se zdá, přímo přes Vltavu, t. j. tam, kde staletí pozdější vybudovaly slavnou metropoli země, město Prahu, do země cizí, nečeské, která náležela již pravděpodobně k hradu a knížetství kouřimskému; stál-li tenkrát na místě pozdějšího Vyšehradu hrad zaniklého jména, byl to hrad knížete kouřimského. Říci „v Čechách,“ znamenalo tedy před tisícem let míti na mysli jen západní střed Čech pozdějších; neříkalo se ostatek „v Čechách,“ nýbrž „v Češích“, podobně jako v Pšovanech, Lutoměřicích, Děčanech, Chorvatech — představu kmene měla ještě převahu nad představou území; byl to ohlas starších dob, kdy kmeny ještě neměly pevných sídel, dobývajíce si v nájezdu vojenském nebo v nuceném přesídlení nových útočišť a krajin. Cizina byla si ovšem té státní rozmanitosti naší vlasti dobře vědoma, ale přece měla na mysli již celek její, snad v hranicích ještě větších než mají Čechy dnešní, užívala-li o něm vedle širokého označení „Sclavinia“ i názvu souhrnného „Boemanni“ (t. j. doslova čeští „muži“) nebo „Boemia“. Tu představu celku vytvořila kromě výrazného geografického základu země pravděpodobně i skutečnost, že v době, o níž mluvíme, podařilo se již a to snad trvaleji než dříve, jednomu nebo dvěma kmenům zvláště mocným přiměti řadu sousedů k uznání své přednosti nebo vůdcovství, vytvořiti buď sňatky mezi knížecími rodinami nebo mečem větší svazy státní v zemi. Hlavnímu takovému svazu knížetství stáli patrně v čele Čechové, jinými slovy Praha česká panovala již tenkrát dobré polovici, ne-li většině kmenů zemských; druhým mocenským střediskem takovým byli, zdá se, na severovýchodě Chorvati (asi v dnešním Hradecku a Boleslavsku); jejich to asi knížata známa jsou potom pod jménem Slavni-

kovců. Ale není vyloučeno, že i oni stáli již pod svrchovností Prahy.

V době tedy, do níž náleží panování prvých historií známých knížat kmene našeho, Bořivoje (zemřel roku 893—894), Spytihněva a Vratislava, musíme si představití moc českou jako již imponující domovu i cizině; hrad pražský se svým příslušenstvím, jež pokrývalo snad celé dnešní Hradčany, představoval rozsahem i počtem obyvatel již sídlo rozsahem městské. K těm „hradčanům“ náležela především knížecí družina, t. j. sbor několika set bojovníků, „mužů“ českých, sbor vyzbrojený, šacený a živený knížetem; část „mužů“ byla zároveň dvořany knížecími; zdá se, že ti z nich, kteří měli důležité funkce soudní nebo úřední vůbec, sluli „žpany“ (župany). Práce řemeslná všeho druhu soustředěna byla také u hradů knížecích, dávajíc jim na rozdíl od vlastního venkova jistý ráz městský; v sousedství hradu pobývalo i něco cizinců, zejména obchodníků, v tom i židovských; u hradů byly i občasné hlučné trhy. Styk s cizinou si musíme představití vůbec jako dosti živý; styky obchodní šly jak na sever k Baltu ke kvetoucím osadám Slovanů pobaltských nebo dánských Normanů, tak k poslovaňujícím se již Normanům ruským, tak na západ do Bavor a Frank a před vpádem maďarským (a v menší míře snad i po něm) do Moravy, Bulhar a Byzance. I na hradech druhotných (známe v Čechách té doby z nich jen Budeč a [Levý] Hradec) byly zbrojné posádky mužů českých; ostatek „mužů“ sídlil na svých dvorcích, asi celkem stejného, hospodářsky nevalně významného rozsahu; velkostatků ještě nebylo, leč snad někde po vzoru ciziny na půdě knížecí; v rukou knížecích soustřeďovalo se ještě všechno nemovitě i movité bohatství země. Těmi „muži“ sluší rozuměti tutéž vrstvu plně svobodnou či chcete-li urozenou, která později (od 13. stol.) sluje šlechtou; žili z práce a dávek poddaných jako jejich šlechtičtí potomci; dobývati si živobytí vlastní rukou bylo i v desátém stol. považováno za známku nesvobody. Kníže a „mužové“ jeho byli vlastním národem či kmenem českým, Čechy ve vyšším nebo pravém slova smyslu; k „Čechům“ tedy (a podobně „Chorvatům“, „Pšováním“ atd.) nebylo počítáno obyvatelstvo nesvobodné, jež žijíc z lovu, chovu dobytka a rolnictví, zavázáno bylo dávkami naturálními k výživě knížecího dvora; k nim ovšem nenáleželi ani otroci, zaměstnaní prací všeho druhu ve dvorech knížecích i ve dvorcích Čechů svobodných. Otroků si musíme představití v každém knížetství počet nemalý; byli původu domácího, otroci rodem i otroci z trestu; byli i ze zajatců nabytých v bojích s nepřáteli; trhy na otroky v podhradích lákaly i daleké

obchodníky z krajů románských ba i orientálních; arabský popis zemí slovanských, vyšlý původně ze záznamů takového židovského otrokáře z doby Boleslava II., zachoval nám prvá cenná data o situaci a povaze slovanského světa. Nekonečná šířka zemí slovanských a tím nepřehledné množství vývozního zboží otrockého vysvětlují, že na trzích zemí románských a germánských na západě stalo se jméno Slovana a otroka synonymem. Ale nezapomínejme, že všechna hospodářská struktura společnosti starověké, Řeků a Římanů především, opírala se o práci otrockou a že i později Románi i Germáni měli otroky své krve zrovna tak jako naši slovanští předkové.

* * *

Co pověděno, prozrazuje, že v životě státním a společenském nebylo valného rozdílu mezi soudobými Germány, zejména saskými a normanskými, a kmeny českými; musíme za jistě představit, že valná část severního Slovanstva žila po staletí pod vlivem nebo přímo panstvím gótských družin vojenských a že nejedna z knížecích rodin jejich, snad i na naší půdě, byla jen poslovaněnou ratolestí rodu dřív germánského, podobně jako to víme bezpečně o knížetech Slovanů ruských, jejichž pyšné čeledi vojenské byla nesmírná vitalita podmaněné massy slovanské učinila z Germánů Slovany. S německými jmény setkáváme se v české společnosti ještě v době Václavově — tak vrahové sv. Ludmily, Tunna a Gomon, mají jména patrně germánská, ale byli to již jistě „muži“ českého jazyka, „Čechové“; když kníže Bořivoj, přijav křest z rukou Metodových, vrátil se do své vlasti a když strana křesťanství protivná zvolila si proti němu za knížete Strojmiru, který, žije po dlouhá léta jako vyhnanec mezi Němci, byl slovansky zapomněl, byla podle Kristiána hlavním důvodem nespokojenosti s novým knížetem jeho neznalost rodné mluvy. Vůbec, mluvíce o poměru a vztahu prvých Slovanů českých ke Germánům, musíme se rozejít se staršími teoriemi o zásadních rozdílech mezi oběma světy, zejména v nauce o holubičí nebo rolnické mírumilovnosti Čechů na rozdíl od bojovných, tvrdých Germánů. České kmeny té doby, o níž mluvíme, jsou státně organizovány na vojenském základě podobně jako Germáni (proč a jak Germáni Slovany předstihli kulturou, zejména Germáni v mezích bývalé římské říše osídlení, nepotřebuje, tuším, výkladu), a co povahy se týče, dosvědčují nám souhlasně soudobé výroky cizí i domácí, že právě Čechové byli pověstní svou divokou bojovností: „národ, jenž se nad jiné národy za divočejší samou povahou svou pokládá“, čteme o nich u Kristiána, „Čechy zurivější než jejich šelmy“, čteme o nich v době

Karia Velikého. Že tato surová energie vybíjela se víc ve vzájemných zápasech a nenávistech vnitřních, nedovedouc pravidlem sjednotit svou sílu proti cizině, je faktem, jenž nám především vysvětluje, proč staří Slované přes svou početnost a své schopnosti byli takovou měrou státně organizováni nebo ovládnuti cizinci. To také asi především činí srozumitelným, proč ona osudová pohroma, která stihla Slovanstvo v Podunají právě asi v době narození sv. Václava, t. j. ovládnutí Pannonie a vyvrácení státu moravského skrze ugrofinské nájezdníky maďarské, změnila trvale etnické poměry v sousedství a ohrozila nebyvalým způsobem české kmeny i od východu. Morava, kterou v letech panování knížete Bořivoje byl Svatopluk vybudoval na velmoc dunajskou, byla za synů jeho, v době před vpádem maďarským, rozervána vnitřními boji, a kmeny české, odřekše se státního společenství s ní brzo po smrti Svatoplukově (894), stály v kritických chvílích maďarského nájezdu po boku bavorských Němců, nikoliv Moravanů. Maďaři ovšem vyvrátili nejen říši moravskou, ale zdeptali i vojenskou pychu národa bavorského: učinili konec expansi jeho na východ do Pannonie a vrhli jej daleko zpět až za řeku Enži. Ano v opěťovaných nájezdech pozdějších, jež náležejí do dob mládí a vladaření Václavova, zeslabili moc kmene bavorského (do nedávna předního reprezentanta moci říše východofrancké čili německé a nositele koruny císařské) tak, že to přispělo takřka k rozpadu říše na jednotlivá skoro samostatná a navzájem se nepřátelsky potírající vévodství, v nichž kmenoví vévodové, vyšlí ze starých rodů domácích, byli ochotni pěstovati víc partikulární politiku kmenovou než hájiti myšlenky říšské. Tak v době Václavově vládl v Bavořích takřka samostatně vévoda Arnulf, tak na severozápadě Čech v mocném kmeni saském (t. j. ne v dnešním Sasku, jež bylo ještě slovanské, ale v sever. Německu, na východ až k Labi a Sále) zakládal státní moc v zemi ještě jen na venek křesťanské vévoda Jindřich (od r. 912). R. 919, ještě v době chlapeckých let Václavových, byl zvolen králem kmenů německých — tu je počátek královské dynastie saské, která měla restaurovati pokleslou moc říše uvnitř a zároveň obnoviti její vrchnostenské nároky na venek, zejména na Slovany, sídlící na východě. České kmeny dosud, vyjma řadu let, kdy uznaly vrchní panství Svatoplukovo, uznávaly nad sebou svrchovanost říše východofrancké, Bavořiny zastoupené; s nastoupením krále Saského nastávala doba, kdy nová moc německá na severu bude pravděpodobně jako nositelka říšské myšlenky královské činiti nárok na svrchovanost nad Čechy sama. Bavoři, kteří seděli na půdě rozličné dotčené civilizací

starého římského imperia a proto stáli v každém směru výše než Sasové, přijali křesťanství vlivem svých knížat a misijní činnosti apoštolů irskoškotských a anglosaských (jaký pendant k makedonskému východisku našeho křesťanství!) již v první polovině 8. stol., t. j. ještě před dobou Karla Vel.; tenkrát již vzniklo v starých pevnostech římských na území jejich, v Rezně a v Pasově, biskupství, takřka doslova na hranici sídel Slovanů českých. Sasové byli ke křesťanství a k říší donuceni v nelítostných bojích, vedených velkým dobyvatelem Karlem v l. 772—804; byli obráceni opravdu krví a železem. Kdy přijde řada na české Slované? Zdá se, jakoby na bojovné kmény jejich, sedící v mocné hradbě svých lesnatých hor hraničních, si západ dlouho netroufal; od počátku 9. století Frankové a Bavoři, obcházejíce Čechy, šířili své panství a s ním křesťanství mezi východními Slováky podél lehké přístupné cesty dunajské, do dnešních Rakous, tenkrát ještě slovanských, do Moravy, do uherské Panonie; kostel sv. Jimrama (Emmerama), patrona řezenského, zbudovaný knížetem Pribinou někdy před r. 830 v Nitře, je první kostel křesťanský, o němž víme na půdě našeho státu. Teprv na počátku r. 845 slyšíme najednou, že ke králi Ludvíkovi (do Rezna) přibýlo ke slavnosti Zjevení Páně 14 knížat českých se svými družinami, žádající si křesťanství; král dal je pokřtiti. Tedy bez boje, po dobrém, vlastní volbou, a snad veškerá knížata zemí českých rozhodla se přijmouti, sto let později než Bavoři a padesát let později než Sasové, víru křesťanskou. Je to skutečnost, jež, tuším, nemá příkladu v soudobé christianisaci národů pohanských a zároveň skutečnost, již zcela nezaslouženě věnovalo tak málo pozornosti naše dějepiscectví. Co se stalo, svědčí nepochybně velmi důrazně o politické zralosti a prozíravosti předků našich; delší předchozí působení křesťanských misionářů a diplomatů musíme při tom v Čechách předpokládati. Tenkrát tedy, třeba uzavíratí, přijal křest i nejmenovaný kníže českého, sídlící v Praze. To vše musilo ovšem znamenati, že do Čech přibýli cizí kněží, nepochybně znající slovansky (v Bavořích místy a ve Francích na Mohanu seděli tou dobou ještě četní, již podle všeho pokřesťanění Slované), že stavěny kostelíky na hradech a daly se pokusy rozšířiti z hradů knížecích nové poselství spásy dále do nitra země. Ale stalo se patrně, co vidíme skoro u všech národů, s říší sousedících, mezi nimiž tenkrát nebo dříve šířena byla nauka křesťanská, co vidíme u Frisů, Sasů, Dánů, Svědů i Slovanů polabských. Brzo po r. 845 čteme o těžkých vojnách mezi Bavory a Slováky, t. j. třeba si představití, že se politická situace změnila a že v dů-

sledku toho vzepřela se část nebo většina země novému náboženství, vracejíc se k starým kultům domácím; kostely byly pobořeny, kněží vyhnáni — třeba snad ne všude. Tím si také vysvětlíme, že česká tradice domácí neví o pokřtění českých knížat r. 845 praničeho; česká historiografie, počínající se Kristiánem, vypravuje teprv o počátku druhého, již trvalého křesťanství v rodě knížat pražských: jak mladistvý kníže Bořivoj na dvoře Svatopluka moravského přijal (asi r. 874) křest z rukou Metodových.

* * *

To bojovné utkání germánskolatinského západu a byzantskořeckého východu a jeho zápas o české Slováky, do poslední čtvrtiny 9. stol. spadající, náleží nepochybně k nejdramatičtějším chvílím našich dějin. Pochopíme, že v Praze postihli výhody situace a dali přednost misii křesťanské, pochozí z Byzance, z císařského sídla, jež v perspektivě soudobé mělo význam ještě větší než Řím (Byzanc a Řím byly tehdejší střední Evropě asi tím, čím jí jsou dnes Londýn a Paříž) a jež zároveň, dávajíc do rukou Slovanů svaté texty náboženské v řeči a písmě jejich, představovala v každém směru velkorysejší, sympatičtější a účinnější formu kulturní propagandy. Ale Metod byl vysvěcen na biskupa a autorisován jako apoštol zemí slovanských v Římě; on i bratr jeho starali se, aby dílo jejich bylo schváleno Římem — přes to pak, že o stanovisku Říma k otázce slovanské liturgie v době Svatoplukově (určitéji řečeno k otázce, do jaké míry možno užívatí jazyka slovanského v bohoslužbě) podávají nám prameny údaje si odporující, třeba říci, že dědici a pokračovatelé bratří soluňských na západoslovanské půdě byli přesvědčeni, že slovanské písmo je schváleno Římem a že ve věcech učení a kultu, jak z literárních památek činnosti jejich poznáváme stále určitěji, přizpůsobili se snad ve všem římskému obyčeji. Pokřtění knížecího rodu pražského Metodějem (řekli jsme již, že i tato druhá christianisace potkala se s odporem v zemi, s povstáním Strojmirovým, jež bylo třeba přemoci mečem) znamenalo ovšem, že slovanští kněží a slovanské písmo zaujalo pevné místo u dvora jeho; přijala-li i jiná knížata země „české“ křesťanství z Moravy Metodovy, nevíme, ale je to pravděpodobno nanejvýš; netřeba ovšem vylučovati, že někde udrželi se kněží latinští z misii bavorských. Po smrti Svatoplukově, když čeští Slované r. 895, vedeni náčelníky dvou svazů státních, představujících, jak se zdá, veškerenstvo kmenů českých — byli to Sptyhnev, strýc sv. Václava a Vitislav, snad kníže Chorvatů — zřeknuvše se státního spojení s Moravou, podrobili se ve vsí

formě v Rezně králi Arnulfovi, t. j. znovu Bavorům, počali jistě přicházeti do země zase kněží latinští ze západu; biskup řezenský stal se zas duchovním správcem českého křesťanství. Ze by v situaci podobné nedošlo záhy k třenicím, sporům a žárlivostem mezi nimi a kněžími slovanskými, jest ovšem těžko předpokládati. Ale zpráv o takových bojích není; co víme, opravňuje k závěru, že ještě po stu letech, v době Vojtěchově, kněží obou písem vedle sebe a zdá se svorně působili v zemi. Nepochybují, že ti, kteří považují vliv slovanských kněží a církevněslovanského písma a literatury na české půdě za nepatrný nebo jen chvilkový, podléhají omylu, jehož vznik sahá od nepřátelství Kosmova k slovanské liturgii až k nedbání svědectví Kristiánova a počtu a významu legend slovanských.

Vnější přijetí křesťanství knížetem a dvorem jeho neznamenalo ovšem pokřesťanění země ani ještě stvoření opravdové křesťanské kultury národní; bylo až na jednotlivce s počátku víc aktem politické úvahy nebo nutnosti než výrazem proměny duchovní, víc vnějším zdáním než pravidlem myšlenky a života. Nesmíme si také představovati, jakoby kmeny Čechů teprv křesťanstvím dostaly vše to, co zveme kulturou, jinými slovy jako by před tím žily v učiněném „barbarství.“ Třeba naopak míti za to, že knížecí rodiny země našich nestály, i kdyby nebylo civilisačních vlivů z Byzance, v tom, co tenkrát kulturou slulo, nikterak za knížecími rody saskými nebo normanskými na severu nebo nejpokročilejšími kmeny polabských Slovanů. Ze je z části v jedno spojoval společný původ, bylo již jako pravděpodobné naznačeno, a styky obchodní s cizinou, pasivní i aktivní, cesty a výzvedy do sousedních zemí otvíraly jistě již tenkrát sebevědomému a ctižádostivému národu širší obzory kulturní a nutily k napodobení. Naši předkové té doby znali nejen nejbližší centrum kulturní, hradíště řezenské, naplněné již kamennými kostely a kláštery, kde bylo sídlo jim nadřazeného biskupa a hrob bavorského apoštola a světce, Jimrama, ale cesty vedly jednotlivce nepochybně již tenkrát do Italie a do Bulhar a Byzance, jako asi nechybělo v okolí knížecích mužů, kteří měli vědomost o duševních centrech germánského západu, o slavném svou školou klášteře ve Fuldě, o proslulém klášteře saském na Vezeře, Korbeji, kde chován byl poklad ostatků sv. Víta nebo o metropolitním hradě někdy Karla Velkého, Cáchách, pověstném svými stavbami a hrobem velkého císaře. Ze máme právo představiti si naše předky 9. a 10. stol. jako lid jistého kulturního sebevědomí (přes to, že nemůžeme neviděti jejich sklonu k násilí často barbarskému), o tom vydává svědectví pramen původní, ač málo povšimnutý: jsou to jména v rodinách knížecích obvyklá, zdroj velmi věčný pro

studium životní filosofie a psychologie knížecích vrstev kmenů našich v té době. Přes patrný základ indoevropský a zároveň přes příbuznost s prostředím severogermánským, podává on přece poučení i o duševním životě slovanském. Ideál slávy vojenské nebo slávy světské a mocenské vůbec má v těch rodných jménech všude místo přední, aniž zatlačuje mravně-výchovné výzvy jiné povahy. Není-li výmluvné v té souvislosti na př. krásné jméno Ludmily (i když tu „lidem“ rozuměti sluší zbrojný lid svobodných mužů českých), nekáže-li Sptyhnevovi jméno jeho, aby krotil a moudře ovládal své hněvy, nežádá-li dobrotu a lásku jméno té, která chtěla býti světu milá (Dragomir)? Podobně nám tlumočí vojenský nebo politický program značného rozpětí, shrnutý v zkratku jména, názvy Bořivoje nebo Strojmira — a co ideálu slávy se týče, kde našli bychom nahromaděno najednou tolik výzev, tolik žádostí a slibů o lesk moci a okázalého zdaru než u knížete Vratislava a obou synů jeho? Jméno otcovo nepotřebuje výkladu: za to zastaviti se třeba nikoli bez podivu u jmen obou historicky proslulých synů jeho: Václava a Boleslava. Obě jména vyjadřují tutéž žádost, zpovídají tutéž touhu: Větší sláva, Více slávy! volají k budoucnosti. Obojímu zvolání měl osud vskutku dopřáti sluchu — obojímu jiným způsobem.

II.

(Historie sv. Václava. Legendy. Jejich obraz situace. Studie Václavovy. Význam kulturních vlivů byzantských. Drahomír a Lidmila. Prvé zápasy Václavovy. Václav knížetem; chvály činů a zásluh jeho. Asketické ideály doby, poměr Václavův k nim. Cizina a církevní a náboženský život v zemi Václavově. Zločin Boleslavův a motivy jeho. Přenesení sv. Václava.)

Běžná nauka ukládá historikovi, aby proti legendě postavil skutečnost, bez ohledu na to, podlehnou-li kritické zkoušce estetické a etické hodnoty, jimiž naplnila a vykrášlila během věků danou historii pieta legendotvorné paměti. Jsou legendy, jež při chladném doteku dějezpytného rozboru hynou smrtelně: odtud také slovo legenda nabylo smyslu takřka souzvukného s výmyslem. Vskutku slovo „legenda“ znamená to, co má býti čteno v den svátku výročního o životě světcově; jde tedy v zásadě o životopisy světců. Legendy václavské náležejí k těm životopisům svatých, jež zbudovány jsou v podstatě na skutečnostech historických; nejsou ovšem prosty legendárních motivů. Úkolem historika, snažícího se o rozumové zachycení skutečnosti, je v takovém případě, rozlišiti to, co postžitelné skutečnosti odpovídá nebo může odpovídati, od legendárních příkras a výkladů. Ale nesmíme zapomenouti, že i tyto legendární živly jsou v jistém smyslu kusem skuteč-

nosti, t. j. plodem ducha doby, výrazem jeho víry a naděje. Kdo chce se seznámiti bezprostředně s duchovní atmosférou doby a sledovati cesty její pravdy, nechť vezme do ruky starou legendu, na př. dílo Kristiánovo přímo: tak octne se rázem mezi lidmi 10. stol. a otevře si cestu k chápání duše jejich; bude odměněn i prostou krásou legendy jako díla literárního. Naše doba touží ovšem po výkladu věci co možná racionálním, v duchu svého světového názoru; pokusíme-li se o to, nezapomínáme ovšem, co bylo právě pověděno o zcela odlišné duchovní konstituci středověku, obdržíme asi obraz, jak následuje.

* * *

Václav narodil se roku 907 nebo 908. Byl nejstarším synem knížete Vratislava; matka jeho slula Drahomír (Drahomíra) a pocházela z knížecího kmene Stodoranů (v dnešních Braniborích), týchž, kteří později sluli Lutici a náleželi k nejdůležitějším národům slovanského severu; sňatek je důkazem, že politické vztahy pražských knížat měly daleké obzory. Václav narodil se pravděpodobně mimo hranice pražského knížetství; jeho otec Vratislav neseděl totiž v té době na pražském stolci, nýbrž v některém knížetství úředním v sousedství „Čech“ pražských, možná na př. že v zemi Pšovánů, odkud pocházela matka jeho Ludmila, choť někdy Bořivojova; v Praze vládl od r. asi 893—4 starší bratr Vratislavův Spytihněv a to až do r. 915, kdy po bezdětné smrti bratrově Vratislav ujal se vlády. V té době mělo mladé křesťanství české za sebou čtyřicetiletou nepřetržitou minulost; v zemi i v knížetstvích sousedních musíme předpokládati již jistý třeba neveliký počet dřevěných „církví“ či kostelů na hradech a dosti značný počet duchovenstva, slovanského i latinského, k službě jejich zřízeného. Jak o Bořivojovi, tak o Spytihněvu poznamenávají legendy všeobecně, že byli shromažďovateli kněží a žáků a budovateli kostelů božích; určitá data mají pouze o tom, že první kostel křesťanský v zemi založil Bořivoj (ještě před povstáním Strojnírovým) na Levém Hradci a zasvětil jej sv. Klimentu, témuž světcí-papeži, jehož ostatky přinesl bratr Metodův Cyril do Říma, druhý pak kostel Panny Marie postavil na hradě pražském po pokoreni Strojníra; syn jeho Spytihněv založil kostel sv. Petru apoštolu na hradě Budči. Zde v Budči ustanoveni byli (bylo to již po podrobení se Spytihněvově Bavorům) kněží latinští, kdežto u kostelů založených Bořivojem a v okolí Ludmilině třeba předpokládati kněze slovanské, příšle z Moravy. Ludmila, která přežila chotě i staršího syna Spytihněva, žila v době Vratislavově na hradě pražském, dělic se

se snachou Drahomírou v péči o vnuky a vnučky; Drahomíř přijala křest patrně teprv po svém sňatku s Vratislavem. Vratislav a Drahomíra měly spolu tři syny (kromě Václava a Boleslava ještě Spytihněva, o němž potom není zmínky) a čtyry dcery; z nich známe jménem jen Přibyslavu.

Vratislav následoval příkladu bratrova a otcova v službě křesťanství; na hradě pražském založil vedle kostela Bořivojova druhý kostel, zasvěcený sv. Jiří; jeho vysvěcení se však nedočkal. Zemřel v únoru 920 (nebo 921), stár teprve 40 let — jak tu časnou smrt, podobně jako u obou jeho předchůdců na trůně vysvětliti, snad zraněním na poli bitevním, nevíme; dvě legendy říkají, že Vratislav přemohl nepřátele bez počtu, jiná zve jej „slávou velikým“; vyplniti chválu představou konkrétní pohříchu nedovedeme. Do let krátkého panování Vratislavova náleží slavnost postřížin mladého Václava, t. j. obřadu jeho ujetí vlasů dospívajícímu hochovi, jak to bylo od dob pohanských obyčejem v slovanských i germánských rodinách knížecích; křesťanství, jak se zdá, posvětilo obřad zvláštním ritem, podobným asi způsobem jako u křtu, jenž tenkrát udílen také pravidlem dětem dospělým. Dovídáme se, že při slavnosti byl přítomen biskup Notar, odjinud neznámý, snad podbiskup řezenský a že obřad postřížení provedl kníže, jenž byl tehdy ve Vratislavově zemi — i tu jsme v rozpacích, zda máme mysliti na bavorského Arnulfa, s nímž přišel Notar, či některého z předních po Vratislavovi knížat země, ač by odpověď na otázku, zejména pro politickystátopravní souvislosti její, byla nám velmi vítána. Nejnovější badání namítá myšlenku, zda Notarem nesluší rozumět biskupa slovanského; blahorečení mu v legendě v ústa vložené stýká se totiž s ritem církve východní.

Hlavní je, co se dovídáme o školské výchově mladého Václava: „i dala jej bába jeho Ludmila učiti knihám slovanským a on následuje učitele, naučil se rozumu všemu vbrzce. Přesadil jej pak kníže Vratislav v Budeč a chlapec počal se učiti knihám latinským a naučil se dobře.“ Dodáme-li, že legenda slovanská, mluvíc o Václavovi o několik let starším, připomíná, že Bůh seslal takovou milost naň, že rozuměl knihám latinským jako biskup nebo duchovní a že když vzal knihy řecké nebo slovanské, četl v nich bez chyby, připomeneme-li, že učitel jeho v Budči, již v nejstarší legendě latinské má výmluvné jméno české „Učený“, shrnuli jsme všechna data, jež pro pochopení dějinného zjevu Václavova i životní tragedie jeho jsou nepochybně zvláště důležitá. Třeba zajisté si uvědomiti, že středověkému panovníku dostalo se literárního vzdělání jen v případech výjimečných, že z našich knížat a králů až do 13. stol. málo kdo uměl čísti a psáti — nic z toho nebylo tenkrát pokládáno za

nezbytné pro výchovu příštího panovníka; je to právě jen doba 9.—10. stol., která pod vlivy a příklady, vycházejícími z císařské Byzance, dává některým králům Franků na západě vzdělání knížní. I na dvoře Vratislavově, jak důraz položený na knihy slovanské a řecké ukazuje, je vzorem a popudem příklad Byzance, která tou dobou literární kulturou naplnila i slovanský již dvůr bulharský, vliv prostředkovaný patrně kněžními příšlymi z Moravy Metodovy; studium latinské je, možná, jen konkurenčním důsledkem pokrokového úsilí slovanského.

Neboť v německém světě je to teprv dvůr saského Oty I., syna Jindřichova, jenž otvírá se učenému studiu (Ota sám naučil se až v pozdním věku čísti), pod vlivy těmi vyrůstají potom dva císařové velkého kulturního formátu, Ota II. a Ota III., přítel sv. Vojtěcha. Protože musíme si představit, že i bratři Václavovi byli účastní podobného vzdělání jako Václav a s ním místy snad i knížecí dorost v knížetstvích s Čechy sousedících, na př. chorvatském (Slavnikovském), máme všechno právo představit si kulturní život Čech 10. stol. (na rozdíl od 11. a 12. stol.) jako v některém směru výše stojící a tím rozloučiti se s představami, jakoby prvé historické století našich dějin bylo nutně dobou větší zaostalosti kulturní, než obě století následující. Tyto mylné představy měly v nejednom směru nepříznivý vliv na chápání situace u našich historiků od doby Dobnerovy až do dob nejnovějších; jen zhostíme-li se jich, pochopíme plně nejen sv. Václava, ale i sv. Vojtěcha a dílo Kristiánovo. Německá věda zvykla si, vypravujíc o tom rozkvětu věd v Sasích v 2. pol. 10. stol. a o tom zánícení jednotlivců pro službu pokrokové myšlenky náboženské, mluvit o „otónské renaissanci“; vskutku mnohem vhodnějším slovem by bylo mluvit o romantismu v 10. stol., o romantismu, jenž byl prvním květem vyrostlým z úrodné půdy, které konečně se ujala ruka sadare, prvním blouznivě nedočkavým rozběhem mladé a nadané rasy za hodnotami vyššího světa, jež jí otevřela kultura římskokřesťanská. Sv. Václav je na germánsko-slovanské půdě severu prvním představitelem tohoto nového ducha, prvním, jemuž s literárním vzděláním dostalo se nezbytné výzbroje pro vyniknutí duchovní, pro službu ideálu, jehož kouzlu duše žákovy, nové slávy žádostivá, patrně podlehla mocně. Tím však, lze říci, mladý horlivec vystoupil povahou i snahou z řádu svého, stal se zcela nepodobným kněžici a dědici trůnu, jak jej znala a chtěla míti doba, dechem nové myšlenky ještě sotva dotčená — „co počneme s ním; vždyť je zkažen od kněží a je jako mnich!“, v té žalobě okolí, okolí nikoli snad nepřátelského křesťanství, ale žádajícího si míti v čele kmene a státu ne

zbožného učence, nýbrž knížete hrozného nepříteli a dávajícího přednost společnosti bujných dvořanů před obcováním s kněžními a před modlitbami v kostelích, tkví patrně hlavní pravda konfliktu, jenž měl znenáhla vyrůst v krvavé drama.

Celá hloubka rozporu mezi ideálem, k němuž přilnul chlapec, a světovým názorem valné části jeho okolí počala býti zřejma teprv po několika letech, když v čele nespokojenců s učeneckými sklony Václavovými stanula jeho matka Drahomíř. Nebyla již, jak víme, pohankou a smířila se nepochybně s duchem a rázem dvora Vratislavova — ale s tím lze srovnati dobře, že když po předčasně smrti mužově stala se sama vládkyní země, snažila se vtisknouti poněkud jinou podobu dosavadnímu režimu a zejména vychování Václavovu. Zdá se, že ti u dvora pražského, kteří přáli dosavadnímu stavu a vývoji věcí, tušili, že od Drahomíry hrozí nebezpečí; čteme zajisté, že sic knížecího hochy, tou dobou sotva třináctiletého, povolali z Budče na hrad pražský a povýšili jej ve vsí formě na stolec knížecí, ale rozhodli zároveň, aby péče o další vychování jeho i bratra jeho byla svěřena babě jejich Ludmile; vladařkou státu zůstala ovšem Drahomíř. Je na snadě, že snesením takovým cítila se uraženou a poníženu Drahomíř i jako matka i jako kněžna; za zápasu stran při dvoře, jisté rozličně osobně zakaleného, nechybělo Drahomíře rad, aby napravila mocí, co se jí jevilo křivdou a nebezpečím. „Proč má mi ona býti jako paní? Zahubím ji a dostanu v moc svou všechno bohatství její a panovati budu svobodně.“ Tak zrála nenávisť snachy proti tchyni k činu. Ludmila nadarmo, vidouc hněv mladé kněžny, zřekla se poručnictví nad vnuky a uchýlila se s kněžními svými z Prahy na hrádek Tetín; zloba snachy pronásledovala ji i tam, a tak došlo ke dni 16. září 920 (15. září 921?), kdy dva z „mužů“ Drahomířiných, Tunna a Gomon, přepadli se svými lidmi Tetín a Ludmilu zavraždili. Z legend, na jejichž slově záleží, plyne dosti jasně, že důvodem zločinu Drahomířina nebylo vroucí křesťanství Ludmilino, nýbrž nezkrotné rozčlenění ženy, jež se považovala v svém právu zkrácenou a s ním chtivost, chtivost kněžny i jejích rádců, po zkradeném statku, po „pokladu“ Ludmilině. Impulsivní vášnivost, již při tom u Drahomíry třeba předpokládati, ilustrují dobře i další zprávy Kristiánovy, jak Drahomíř zneprátelela se brzo na smrt s oběma muži, kteří se stali vykonavateli její vražedné zloby: tytéž, jež spolu s rody jejich zahrnovala dřív přízní a dary, pronásledovala potom nenávistí tak nelítostnou, že vyhnala ze země nebo vyhubila oba i s příbuzenstvem jejich, nešetříc ani nedospělých dětí. Tak tenkrát — a nejen tenkrát — vražda

en masse byla ještě takřka právní institucí národní, která ve chvíli rozčlenění vstupovala na místo normálního řádu soudního.

Přes to že, jak pověděno, zahynula Ludmila jako oběť nenávisti osobní, není dobře myslitelné, aby rozpor mezi křesťanstvím činu a křesťanstvím slova, jež dělil dvůr od nastoupení Drahomířina, neměl svůj díl i v zločinu tetinském: šlo patrně i o to, odstraniti s cesty nebo potrestati tu, která sama žijíc skutkům křesťanského milosrdenství a v účinné zbožnosti závodíc se svými kněžskými rádci, byla považována za hlavní původkyni zvráceného vychování Václavova. Útěk Ludmilin do Tetína a zahubení její, jež mělo v zápětí i rozehnání a oloupení jejího kněžstva — v tom zločin tetinský jest jen předobrazem zločinu boleslavského; smrtelný souboj dvou žen, snachy a tchyně, jež předchází, má tytéž důsledky jako bratrovražda, jež následuje — měly dáti i jiný směr a ráz výchově dospívajícího hochy-knížete: tu vlastně se počíná životní boj sv. Václava. Čteme, že noví vládcí na pražském dvoře bránili styku jinochově s kněžskými učiteli jeho, že některé z nich donutili k útěku, hrozíce a domlouvajíc zbylým; čteme ovšem, že všechny ty úklady vyzněly na prázdno, utvrzující jen a idealisující zbožné odhodlání žákovo. Mělo-li dříve zaujetí jeho pro vše, co se službou boží souviselo, ráz dětských hříček, že na př. stál o to, aby svatý pokrm Těla a Krve Kristovy si vlastní rukou připravil, sám s věrným sluhou našel pšenice, sám ji vymlátil a semlel a v hostii upekl, sám z hroznů vinice připravil víno, slyšíme nyní větu zásadní tíhy: horoucí duch jeho snažil se naplniti skutkem, co od učitele písem postřehl sluchem. Této opravdovosti ve službě myšlenky měla plnější zvlášť dáti teprv chvíle, jež zbavila jinocha poručnictví a mocí matčiny.

* * *

Stalo se to tuším v době, kdy překročil čtrnáct let — ten věk byl u starých národů až dlouho do středověku považován za mez mužné dospělosti; srovnej na př., že Ota II., stár 13 let vedl vojsko do Itálie a třináctiletý byl korunován císařem. Je-li ten dohad správný, mohli bychom nastoupení Václavovo klásti nejvhodněji do r. 922. K převratu, jež Václavovo ujetí vlády v zemi musilo znamenati, nedošlo bez krveprolití; podrobnosti pohříchu neznáme; čteme jen, že strana „spravedlivých“, ač byla menšinou, nabyla převahy nad stranou „nešlechtných“. Nestalo se to, jak možno uzavíratí, bez zásahu z ciziny: v té souvislosti by bylo nejnázve vysvětlitelno vojenské vystoupení bavorského vévody Arnulfa v Čechách, jež se klade celkem souhlasně právě do r. 922 a vysvětlitelno

i energické provedení převratu: Drahomíř i hlavní přívrženci její, „synové sváru“, byli ode dvora nebo ze země vypuzeni, „zuřivé různice“ utišeny a „pokoj církve Kristovy“ založen. Počala se vláda Václava svatého.

O ní, jak víme, vypravuje nám několik legend, psaných ještě za dosti živé paměti na knížete, na člověka a dílo jeho. Oslavný a výchovně agitační ráz jejich vede k jednostrannosti, jež obrací pozornost především k zásluhám příštího mučedníka a dovoluje nedbatí skutečnosti, jež by nás neméně zajímaly. Ta tendence ovšem i způsobuje, že některé legendy sahají v své chvále a svém obdivu k schematickému vzoru, pro takové práce od staletí ustálenému. Na štěstí máme o sv. Václavu a to právě z 10. stol. životopisy, pochozí z trojího prostředí, lišícího se rozličně pojetím, vědomostmi i národním původem: to usnadňuje, abychom kritickou konfrontací jejich dospěli poněkud bezpečněji k poznání skutečnosti. Vypravování o tom, jakým se hrdina Bohu osvědčoval, jakých škod, vojn Kristův, Pánu svému slouže, ďáblu nadělal, zaujímají ovšem v životopisech místo přední; z Václavovy historie světské, pokud s historií duchovní nesouvisí, nedovídáme se takřka ničeho; jen výjimkou čteme u Kristiána, že Václav byl vytrvale spojen šťastným přátelstvím s králem Jindřichem, jež prvý mezi Sasy, jak se tu dí, došel z milosti Kristovy koruny (o Arnulfovi bavorském nenajdeme ani zmínky). Jen výjimkou čteme tamtéž, že Václav vedl vojnu s nejmenovaným knížetem Kouřimským; kronikář Dalimil zve jej později, po bezmála 400 letech, Radslavem, knížetem Zlickým. Určitě zní také zprávy, že Václav po čase povolal matku svou zpět k svému dvoru; rozdíl, který najdeme v názoru na vinu její již v textech staroslovanských, zůstává však nevysvětlen. Nepochybná jsou i data o tom, že Václav založil třetí kostel na hradě pražském, posvěcený proslulému tou dobou patronu národa saského, sv. Vítu a že si vyžádal autorisaci k zbožnému úmyslu svému od biskupa řezenského Tutona. Dnes přístupny jsou základy a popsána povaha toho umělého díla, první stavby kamenné na hradě, jehož budovateli byli ovšem cizí mniši, z Francie či Bavor pochozí. Volba saského patrona pro nový nádherný kostel pražský nasvědčuje již nové politické orientaci Čech Václavových; zajímavé je ovšem, že jeden text staroslovanské legendy dí, že kostel byl posvěcen sv. Jimramu (Emmeramu), tedy patronu bavorskému; ale zdá se zároveň, že tu jde jen o náhodnou chybu písařskou. Nejobjasněji jsme zpraveni (ale jen Kristiánem a výtahem ze ztracené staroslovanské legendy o sv. Ludmile) o tom, jak Václav dal slavnostně — stalo se to v říjnu 925 — přenést tělo báby své Ludmily z Tetína na hrad pražský

a pohřbítí ji jako světici v chrámu sv. Jiří, jež byl právě podbiskup řezenský na žádost Václavovu vysvětil. Zázraky, jež při tom svatost mučednice prokazovaly, jsou ještě skrovné počtem i povahou, ale celé vypravování o obřadu přenesení a nepochybně již slavnost přenesení sama jsou způsobeny ustálenému vzoru translací takových; nebylo snad v 8.—9. století proslulejšího kostela na západě, kde by podobně obřadným způsobem nebyli slavili přenesení nové získaných svatých ostatků a nebyli užili příležitosti doplnit novými zázraky, jež staly se při přenesení světce, serii zázraků, k nimž došlo po jeho umučení. Ze ani v Tetíně takových divů se nenedostávalo, prozrazuje zpráva, že Drahomiř dala nad hrobem Ludmiliným vystavěti kostel ke cti sv. Michala, aby tomuto velkému světci, nikoli zavražděné tchyni její, byly přičítány zázraky, o nichž pověst vypravovala. Sv. Václav je nám v legendě o přenesení sv. Ludmily představen jako prvý kníže Čechů, oslavující hrad pražský pokladem, jenž byl víře doby a mladému křesťanství země nejvzácnějším, tělem prvé světice — netušil jistě, že po sedmi letech rozmnoží mrtvé tělo jeho samého poklad na Hradčanech způsobem mnohem okázalejším.

Legendy o sv. Václavu, vypravující o činech a zásluhách jeho života, jsou psány již pod dojmem tohoto svatého konce a tedy přirozeně dotčeny snahou, aby zásluha mučednictví jevila se úměrnou hodnotě života. O ctnostech člověka i knížete zpravují nás namnoze souhlasně: je to zase jeho učenost, jež stojí v popředí, všude pak skutky křesťanského milosrdenství v starosti o chudé, sirotky a vdovy, v štědré péči o kněze, kleriky, hosty a poutníky — ty chvály vyvrcholuje Kristián pěknými větami „pravdomluvný byl v řeči, spravedlivý v soudu, věrný ve všem, co mu svěřeno, míru lidské dobroty překonáváje“. A staroslovanská legenda shrnuje je v prostá slova ještě mocnějšího účinu: „věřil v Boha celým srdcem svým a vše dobré činil v životě svém.“ „I kostely,“ pokračuje, „vystavěl na všech hradech a dobře činil jim, a boží sluhly shromáždil ode všech národů, a služba za něho se konala po všechny dni k Bohu jako u velikých národů, vedením dobrého a spravedlivého knížete Václava.“ Tu v slovech „jako u velikých národů“ mihne se nám před zraky ten motiv, o němž, mluvíce o žádostivosti slávy, kterou zpovídala rodná jména synů Vratislavových, zmínili jsme se výše: netřeba pochybovati, že v povzbuzující výchově vzdělaných učitelů Václavových, příchozích z ciziny, přijímány byly ty rady, jež pobízely vyrovnat se skutky a zásluhami příkladu velikých národů, povznést význam a úctu svého kmene, nejoprávdověji a nejžádostivěji. Neméně významnou chválu Václavových zásad vládních najdeme ve

větě starého latinského životopisu: násilím a lstí nikomu nic neodjal — věta to, již by bylo lze napsati o málokterém panovníku v dobách, kdy moc sama byla právem nejvyšším.

* * *

Jen v jednom směru není souhlasu mezi jednotlivými čeledmi legend: legenda staroslovanská nedí nic o mnišsky asketických sklonech Václavových, o nichž souhlasně, třebaž rozličně svědčí všechny ostatní životopisy. Ty vypravují, že sv. Václav týral tělo hrubým oděvem žiněným jako mnich, že potíral žádostivost tělesnou omezováním spánku i potravy, že toužil po životě v panictví — byl ženat, ale zplodiv se ženou syna Zbraslava, dědice trůnu, chtěl žíti s ní dále pouze v manželství duchovním, jako bratr se sestrou — aby konečně naplnil se touhou odebrati se do Říma k pražům apoštolů a požádati papeže té doby, aby jej oblékl v roucho mnišské a ostříhal na klerika, aby potom z lásky k Bohu vzdal se knížetství a zůstavil je bratru svému, oddanému, běda, příliš věcem světským. A to by byl, dodává Kristián, vskutku vykonal, kdyby nebyla mu v tom bránila nedokončená stavba kostela sv. Víta. Zasloužilému historiku generace předchozí, Jos. Kalouskovi, který prvý z novodobých dějepisců našich věnoval celý spis obraně a oslavě sv. Václava, zdály se všechny zprávy toho druhu daremnými povídkami; měl za svou povinnost očistiti sv. Václava od pověsti, jakoby byl oddán „růženečkářskému pobožnůstkářství“. Dnes na tyto otázky nazíráme poněkud jinak: necháme-li stranou, co v úsudku Kalouskové zavinil liberalismus doby, co neinformovanost o stáří a skutečné ceně jednotlivých vrstev legendárních, i co je ve vývodech jeho přijatelného, musíme zdůrazniti především, že právě to, v čem doba Kalouskova spatřovala zvrácené sklony náboženské, bylo v duchovním prostředí, vzpínajícím se k vrcholnému ideálu křesťanské dokonalosti, cílem nejvyšším, předmětem svatého usilování, zápasem o nejdrahocennější metu kulturní. Askese, zejména pod vlivem byzantského východu, byla tenkrát v prostředí vroucně křesťanském kladena zásluhou svou na roveň mučednictví; jako ostatky mučedníků, tak i asketů měly ve víře doby božskou sílu. Můžeme sic odepřiti víru některým údajům, jimiž i v legendách václavských přihlásila se k slovu řemeslná macha legendární (a to nejen již v 10. stol., ale ještě více později; nezapomínejme, že ideál nekompromisního křesťanství nevymizel nikdy z církve; víme, co dokázal na naší půdě v 15. století!), ale nemáme práva odepřiti všechnu víru tvrzením poměrně původním a navzájem namnoze neodvislým, třebaž by jich neznala prvá slovanská legenda. Zde

padá na váhu nejen, co vypravuje strýc sv. Vojtěcha, Kristián, ale i co krátce a plně pověděl vrstevník jeho, mnich Vavřinec, píšíci daleko v slavném jihoitalském klášteře v Montecassinu a to na základě přímých zpráv českého původu, i to konečně, co tvrdí t. zv. druhá legenda slovanská o Václavově sňatku a rozvázání jeho.

Při všem tom nesmíme si přece, čteme-li pozorně texty a vývody legend, představiti sv. Václava jako slepého fanatika myšlenky: jeho ideál, jak byl vyložen, je dán jasně a určitě, ale náboženský zanícenec nepohlcuje v něm úplně knížete sebevědomého národa, ani nevyhýbá se kompromisům, jež diktuji okolnosti. Takovým kompromisem, službou povinnosti státní a knížecí byl, zdá se, již jeho sňatek — a v nejstarší latinské legendě, téže, která prvá podtrhla asketický ráz zbožnosti Václavovy, mluvíc pěknými slovy i o jeho touze po mučednictví, dočítáme se několika zpráv, které rozličným způsobem, třebaš by šlo o věci menšího dosahu, prozrazují snahu Václavovu o smíření povinností askety i knížete: hrubé roucho žíněné nosil vespod, na venek však oděn byl rouchem královským, družinu svou netoliko nejlepšími zbraněmi, ale i oděvem tělo vyzdobil. Není-li to svědectvím péče o skvělou reprezentaci i o zdatnost vojenskou? Vskutku dočítáme se v témže životopise, že sv. Václav ve mnohých bitvách byl vítězem. Pohříchu pominuly legendy, jak pověděno, politickou historii let jeho skoro naprostým mlčením; jen z Kristiána dovídáme se o válce Čechů s Kourímskem, v níž na konec mělo dojíti k osobnímu souboji sv. Václava s knížetem odbojného kmene; zážrak ovšem donutil rebela, aby se pokořil ještě před bojem. Ale i zprávy, že Václav vyhledával zámínek rozličných, aby nemusil se účastniti bujných hodů svých Čechů, jež ještě souvisely se starým kultem pohanským, nebo že nemoha se vyhnouti podílu v kvasu a pítí přes míru, spěchal ráno do kostela, aby se kál z poklesku minulé noci, dávaje knězi nejkrásnější roucho své na přímluvu za prominutí hříchu, prozrazují, že mladý kníže nechtěl nebo nedovedl podříditi své okolí tvrdě a bezohledně své vůli, víc příkladem a dobrotou než zlobou nebo násilím raze cestu svému ideálu. S tím by se shodoval údaj, že předsedaje soudu, vycházel ven, když měl býti vnesen ortel smrti; psáno je jistě: Nesuďte, abyste nebyli souzeni! Ale s tím by se neshodovala další zpráva téhož pramene, že Václav pobořil vězení a dal podtíti šibenice ve své zemi. Je na snadě, že kdo svolil, aby za jeho nepřítomnosti byl vnesen rozsudek smrti, stěží mohl brániti tomu, aby ortel byl proveden; odstranění vězení a trestu smrti bylo by nepochybně činem revolucionářským, ohrožujícím budoucnost země, která proti zlu, jehož

se jistě nenedostávalo, měla dosud jediný prostředek obranný, jímž právě byly žaláře a šibenice. Ale je pravda, že námitky a úvahy tohoto druhu málo váží u těch, kdož proniknutí jsou křesťanským ideálem rázu a obsahu na př. jako u Chelčického.

* * *

Pověst o křesťanské horlivosti a učenosti mladého českého knížete roznesla se brzo do zemí sousedních; pochopíme, že kněží a klerikové z daleka, z Bavor, Šváb, Sas a jiných zemí hrnuli se, jak dí legenda, na dvůr pražský, přijímání radostně sv. Václavem a štědrostí právě knížecí, jak jí doba chtěla, uctívání dary ze zlata a stříbra, drahými oděvy a otroky. Čteme, že přinášeli s sebou knihy Písma svatého i ostatky svatých — nechybělo mezi nimi pravděpodobně ani kněží nehodných (poznáme jednoho z nich na dvoře knížecím v St. Boleslavi); nechybělo asi ani ostatků falešných; obchod s tím drahocenným zbožím byl v té době na západě dosti rozšířený. Nescházelo již tenkrát v křesťanstvu stesků na úpadek kázně a věrnosti v kléru, zejména klášterním, nechybělo ani bezohledných zásahů světských na rostoucí majetek klášterů (jako to učinil právě v době Václavově Arnulf bavorský). Příkladný pokus o nápravu, o návrat ke kázni a chudobě, vyšel také právě v době Václavově z burgundského kláštera v Clugny a to z týchž ideálů křesťansky přísného života, jímž chtěl sloužiti i mladý kníže pražský.

Církevní a náboženský život na hradě pražském za tak cíleho styku s Evropou v době Václavově musil nabyti vskutku podoby „jako u velkých národů“; pokud v povahu jeho můžeme nahlédnouti, postihneme, že lišil se v mnohém podstatně od století pozdějších. U národů pohanských, uváděných mocí v novou víru a církev, tak na př. po stu letech u Uhrů a u Poláků, kladla vláda důraz především na některé vnější znaky křesťanství, vynucujíc tvrdě zejména ctění neděle a zachovávání postů. Nic tomu podobného neslyšíme z Čech Václavových; tu zdá se naopak, jakoby rády křesťanské byly v zemi od let zavedeny a ustáleny. Tak čteme u Kristiána, že sv. Václav v sobotu před svátky velikonočními a svatodušními, kdy je den obecného křtu v církvi a zkoušek křtu předcházejících, nebylo-li právě křtěnců po ruce, posílal na trh a všechny hochy otrocké, jež obchodníci měli na prodej, vykoupil a dal pokřtiti, aby slavnost křtu mohla se konati jako obvykle. Tu potkáváme se s prastarymi rády církevními, jak je známe od 4. stol., s všeobecným křtem nově obrácených a dospívajících, jenž dál se v jmenovaných dnech v kostele hradním (měl-li právo křtu a s ním i baptisterium, t. j. křestní místnost nebo kapli s ná-

držkou, vhodnou pro ponoření křtěnců do svěcené vody); zkoušky o způsobilosti křtěnce k svátosti měly předcházeti; praxe ovšem, jak zřejmo z vypravování Kristiána, byla jednodušší. Některé kostely měly tenkrát jen privilegium křtu, jiné jen pohřbu — uvážíme-li, že kostely byly jen na hradech a že farní obvod jejich, jak bychom řekli ve smyslu doby pozdější, měřil mnoho čtverečních mil, porozumíme, že ta skrovná síť kostelů v zemi znamenala, že nové náboženství bylo původně, pokud šlo o venkov, jen pro vrcholky společnosti, pro svobodné Čechy, kteří z dvorců svých mohli zajetí koňmo daleko do kostela hradního; jen přímo v hradech a v blízkosti jejich mohl obřadů náboženských účastnit se nespokojený lid. Čeho si v kultu a životě prvního křesťanství českého všimneme dále, je skutečnost, že svátost oltářní přijímala se ještě pod obojí, jako v církvi prvotní, že kněží byli ženatí (pravidlem se zakazovalo jenom, aby ovdovělý kněz ženil se po druhé), vedle zpovědi ústní byla zpověď veřejná všech v kostelíku nebo před ním přítomných; čtení Písma, po výtce Starého zákona, bylo povinností ukládanou kněžím i vzdělaným laikům; pro analfabety, t. j. skoro pro veškerenstvo laické obce křesťanské bylo zpívání žalmů snad hlavním obsahem a projevem výkonné zbožnosti. O věrném bojovníku a dvořanu Václavově Podivenovi se dovídáme z Kristiána, že naučil všechnu čeleď dvorskou, až k nejmenším kuchařům, zpívati žalmy; je pravděpodobno, že kněží slovanští přinesli do země žaltář v jazyce slovanském; jen tou cestou také mohla poesie textů žalmových uchvátiti mysl a srdce věřícího. Nevzdělaný lid byl odkázán při bohoslužbě na vyslovování pouhého slova „krleš“, t. j. zčeštěného „Kyrie eleison“ — odříkával to mechanicky, třeba stokrát za sebou, patrně jako nějakou čarodějnou formulku, jejíž recitace byla milá novému bohu křesťanskému. Neboť, že všude ve společnosti národní panoval ještě duch pohanský, je na snadě, jako je známo, že jeho představám přizpůsobilo se rozličně i mladé křesťanství, aby těžkou cestu christianisace duchovní usnadnilo a snad vůbec umožnilo. Míra pověrčivosti, víry ve všemožné zázraky, v božskou moc svatých ostatků v boji proti démonům, zlo člověku všude strojícím, jak ji v první naší křesťanské společnosti postihujeme, má ještě všude ráz naivní pověrčivosti pohanského člověka-dítěte; čteme-li o tolika zázracích, invencí svou pravidlem zcela primitivních, netřeba mysliti vždy na rafinované vylhavače jejich — prostý lid zázrak vskutku tak viděl nebo slyšel-li, byl o pravdě jeho pevně přesvědčen. Doba, kdy na rozdíl od těch dětských začátků mohla církev vychovati věřící k plnému poznání pokladů a tajemství své nauky, vyžadovala staletí ne-

náhlého vývoje; vyžadovala také pevnější a cílevědomější organizační církevní správy. V době, o níž mluvíme, ustanovuje kněží světský pán kostela, biskupy světský kníže země; Řím má ještě volný vztah k biskupům, a v jednotlivých biskupstvích jsou řády a poměry nezřídka rozličné. Tím si také snáze vysvětlíme, že v knížetstvích Slovanů českých mohli vedle sebe působiti kněží latinští a slovanští, ač mezi nimi, přes zásadní uznávání jurisdikce římské, nemohlo nechyběti rozdlů.

* * *

Nemůže býti pochyby, že okázale křesťanský ráz a směr vlády Václavovy měl od počátku v zemi vedle straníků i protivníky, přes to, že ochotné otevření země civilisačnímu vlivu germánskorománského západu i byzantského východu musilo povznést její vážnost na venek a i uvnitř projevit se pokroky a zisky rozličnými, na př. i po stránce hospodářské. Můžeme si sice představit, že k temnému úmyslu Boleslavovu zmocnit se trůnu a moci násilným odstraněním bratra došlo bez poňmutek ideově programového obsahu, z pouhé žádostivosti moci, zejména vzpomeneme-li, že Boleslavovi bylo tenkrát nanejvýše 20 let (ale bylo by chybou hodnotiti ta mladá léta podle měřítka novodobého) — zločin takový, jímž v bibli, vypravující o synech Adamových, počíná se takřka historie lidstva, nebyl ani pokročilemu středověku nijak vzácným; poukažme jen na příklad nejbližší, jak o život Oty I., krále saského, usiloval o několik let později mladší bratr jeho Jindřich. Ale bylo by také nepochopitelné, kdyby Boleslavovu odvalu k činu neposilovaly rady a výzvy těch, kteří buď odstrčení ode dvora Václavova a tím i od důstojenství a zisků mocenského vlivu, nebo těch, kteří jsouce přesvědčeni, že novotný kněžský režim pražský je nebezpečím pro budoucnost země, že je vzpourou proti tradici i potřebám chvíle, smířovali se již dávno s myšlenkou násilného převratu. Nejsrozumitelněji shrnuje nám takové rady a hněvy i jejich jednostranné upřílišení mnich montecassinský, o jehož českém zpravodaji jsme se již zmínili: „kníže Václav vede život spíše mnišský, než krále důstojný, myslí, jakoby duchovní chorobou stížen, víc na zisk života posmrtného než na život přítomný; místo nás, předních země, zve k svému stolu nepatrné jakés lidi; chceme, abys ty ujal se vlády a to dřív než bude pozdě, než všechen poklad otce tvého bude od něho pošetile rozházen. Na hradě pražském, silném jeho vojskem a jeho přívrženci, nelze proti němu vystoupiti, ale pozvi jej k sobě do Boleslavě — tam bude snadno vykonati čin žádoucí.“ Jisto je, že spiknutí nebylo projevem nějaké reakce pohanské proti kře-

stfanství, nýbrž spíš revoltou proti příliš horlivému křesťanství Václavovu. Boleslav, jenž vládl podobně jako otec jeho dřív než došel pražského trůnu, pod svrchovaností bratrovou v údělném knížetství kmenovém, se sídlem v dnešní St. Boleslavi, byl kníže jistě vzdělaný nad průměr tou dobou obvyklý a křesťanství oddaný; to nepřekáželo ovšem, aby okolí jeho nestalo se střediskem oposice proti pražskému dvoru a nepřipomínalo mladému knězi jen stinné stránky Václavova režimu. Všechny starší legendy zdůrazňují svorně, že Boleslav byl sveden k zločinu rádci svými; teprve pozdější legendy a s nimi především Kosmas udělaly z Boleslava ukrutníka a surovce, po případě pohana; byl to také Kosmas, který vymyslel si k dolíčení domnělé bezohledné brutality Boleslavovy historii o tom, jak zlomil odpor svých poddaných, když uložil jim prý vystavěti hrad Boleslav dílem římským, t. j. z kamene, a vymyslel bájku ještě pošetilejší, že právě v den hostiny před zavražděním Václavovým narodil se Boleslavovi syn, jenž proto nazván Strachkvasem, t. j. strašnou hostinou.

Hlavní rysy tragického skonu zbožného a spravedlivého knížete Václava jsou známy příliš, než aby bylo třeba podrobněji se jimi zabývat. Rozumí se, že legendy pozdější snaží se novými a novými detaily zdramatisovati co neúčinněji ty chvíle blížícího se zrození světova: ve všech skládaných z poslední čtvrtiny 10. století čteme již o velkém hodokvasu, jímž měl, v den sv. Kosmy a Damiána, kdy slavila se v Boleslavi památka posvěcení tamního kostela, slavnostní den vyvrcholiti a v němž spiklenci Boleslavovi měli připravené dýky pod šaty, nemajíce přece odvahy čin v té chvíli provésti. Snad sám Bůh všemohoucí, čteme u Kristiána, nedal jim toho vykonati, přeje si posvětití den následující, den 28. září, na který dosud žádný svátek nepřipadal... A vrcholem dramatické invence je, čteme-li, že sv. Václav, ač varován a znaje úmysl vrahů, povstal, aby pronesl přípitek sv. archandělu Michalu, světců tenkrát i později právě v slovanském světě vysoko ctěnému, jehož svátek měl slaven býti pozítří: „Pijme tento kalich, snažně prosíce, aby duše naše ráčil uvéstí nyní v pokoj plesání věčného“. Sv. Michal byl ctěn jako průvodce duší zemřelých do rajske blaženosti — to tedy znamená, že sv. Václav, vědom si své blízké smrti, vyzývá společnost svých vrahů, aby modlitbou svou přispěla ke vstupu jeho do nebes, do slávy života věčného. Ve vypravování, že vražda odložena na zítří, až Václav půjde časně ráno do kostela k pobožnosti, je shoda ve všech životopisech, také v tom, že Boleslav sám, bratr na bratra, tasil meč — teprv potom, když prý byl silnějším Václavem k zemi poražen, přivolal své

muže, aby bratra zabili. Pozoruhodný detail, rušící povážlivě pohodu legendární tradice, má tu jen Kristián, vypravuje, že když Václav prechal napaden útočníky ke kostelu, jenž jako svaté místo byl tou dobou právně uznaným asylem i pronásledovaným zločincům, byl to kněz kostela Boleslavova, jenž zavřel včas dveře, aby Václav nemohl dosáhnouti záchraného asylu, „jeden z těch kněží“, dí Kristián, „od kterýchž vyšla nepravost z Babylonu“. Teprv po bezmála čtyřech stech letech, již v zásvitu renaissanční doby, odvážil se český vzdělavatel historie Václavovy tuto událost pojmouti znovu do svého vypravování. Tak podle Kristiána zahynul Václav před zavřenými dveřmi chrámu božního, chrámu téže církve, již chtěl otevřítí dokořán srdce a mysli svého národa. Stalo se to v pondělí dne 28. září roku 929.

Vrahy Václavovy jmenuje jediná legenda staroslovanská; přední z nich slul Hněvsa, jenž měl dvorec přímo v Boleslavi, asi též služebník Boleslavův, o němž vypravuje Kristián, že byl potom z trestu od věrného dvořana Václavova, Podivena, zabit; druzí dva sluli prý Tista a Tira. Podle téhož pramene chtěli spiklenci zavraždit i kněžnu Drahomíru, jež před úklady jejich prechla do Chorvat, t. j. do českých Chorvat v zemi Slavníkovců; ale čteme zároveň, že ještě před útekem byla to ona, jež s pláčem vrhla se na tělo zavražděného syna svého, aby pak spolu s knězem Krasějem a Pavlem (kněz Pavel se připomíná v okolí sv. Ludmily) pohřbila tělo mučedníkovy v kostele sv. Kosmy a Damiána. Boleslav se svými nespokojil se ovšem pouze zabitím bratra; co se stalo v Boleslavi, mělo býti jen prvním aktem státního převratu v pravém slova smyslu; proto již v Boleslavi zbavení života někteří průvodci Václavovi a pak následovala divá jízda na hrad pražský, kde zabíjení muži družiny Václavovy, pokud se nezachránili útekem. I tenkrát šířila se vražedná msta na děti jejich, jež prý utápěny ve Vltavě a ovšem také na kněží a kleriky kostelů Václavových: byli oloupeni a vyhnáni ze země, ženy jejich, jak čteme v staroslovanské legendě, provdány za jiné muže. Je to důkaz, že nešlo jen o změnu na trůně, ale o změnu systému. Že by převrat souvisel s těžkou porážkou Slovanů daleko na dolním Labi (4. září 929), je kombinací pravdě nepodobnou.

Zázraky nad tělem mučedníka nemohly se nedostaviti — prvý, známý již legendě staroslovanské, záleží v tom, že krev zabitého, ač omývána, po tři dny nechtěla v zem vjíti — a musilo dojítí také k zbožnému přenesení svatého těla na místo pohřbu důstojnější, do chrámu sv. Víta, zatím vysvěceného. Stalo se to podle souhlasného tvrzení pramenů až po

třech letech, dne 4. března (932) a to na rozkaz Boleslava, Boleslava již kajícího se ze zločinu svého a s pláčem Boha o milost odpuštění prosícího. Tak pojímá pokání Boleslavovo legenda staroslovanská; nejstarší legenda latinská nemá o Boleslavovi slova a přenesení vysvětluje z iniciativy „některých“, kteří, snem upozorněni, o půl noci vyzvednou tělo svatého a zázrakem překročí vše rozvodněný potok, uloží je do chrámu, jež byl sv. Václav vystavěl (spisovatel legendy, patrně cizinec, nevěděl, že jde o vzdálenost mezi Boleslaví a Prahou); při tom naleznou, že všechny rány na těle světcově byly zahojeny, „jen jedna rána byla krvavá, ta totiž, kterou s počátku jeho bratr mu zasadil“. Kristián, jako častěji, kombinuje data obojí tradice: Boleslav, jat bázní a podivem nad zázraky, jež dával se v Boleslaví nad tělem bratrovým a nemoha odolati, ač pozdě, velkým skutkům božím, poručil tělo přenést k sv. Vítu, ale s podmínkou, že se to pod trestem smrti musí státi v noci. Historie té noční spěšné pouti do Prahy a zázračné neporušenosti těla Václavova je ovšem již vyzdobena hojnějšími divy a zázraky; jen ten pěkný motiv o nezhojené ráně, již bratr zasadil, chybí ku podivu. V legendách pozdějších, rozumí se, zázraků přibývá, ale i Boleslavovi se upírá kající úmysl: nařídil prý přenést tělo bratrovo proto, aby eventuální zázraky budoucí přičteny byly sv. Vítu a ne sv. Václavu. Ten výklad vnesl do tradice teprv kronikář Kosmas, Boleslava, jak pověděno, jako ohavu líčící. Při tom legendárním vypravování o noční translaci svatého těla na hrad pražský, nemožno nevzpomenouti podobné noční jízdy svatováclavského klenoty z daleka do Prahy, k níž došlo mnohem, mnohem později, až po více než devíti stoletích. Tenkrát, bylo to v srpnu r. 1867, svolila vláda vídeňská k tomu, aby korunovační klenoty české, před válkou s Pruskem do Vídně zavezené, byly vráceny zpět do chrámu sv. Víta. Ale vlak s klenoty měl projeti Moravou a Čechami v noci, aby se tak zmařilo demonstrativní vítání na stanicích. Vskutku byla to právě tato noční jízda, jež dala translaci relief velkolepý. Přes noční hodiny vítaly vlak na stanicích deputace a davy lidu a noční ohně na návrších provázely jeho jízdu v ohromné linii až do Prahy. Zavzněla-li někde na uvítanou koruny svatováclavské i stará píseň svatováclavská, byla to slavnost přenesení, jejíž ideová náplň, vítající v koruně svatováclavské slib a znak nepromlčené svéstátnosti a suverenity národní, tlumočila celému světu, k jak velkolepé symbolice vyrostla během věků v zemi české úcta sv. Václava. Žádného zázraku, velikostí tomu podobného neznaly, ani nedovedly vymyslet prostomyslné staré legendy.

III.

(Zásluhy sv. Václava, domnělé a skutečné. Závislost Čechů na říši, poměr Bavor a Sas. Zprávy kronikáře Widukinda a jiných pramenů. Proti podceňování moci české v 10. stol. Skutečná zásluha knížete Václava).

Ten velký zázrak, o němž jsme se zmínili a na němž spolupracovala celá staletí dějin našich, je ovšem dílem Václava mrtvého, mučedníka Kristova, svatého Václava. Máme-li se vrátiti k Václavu živému, Václavu knížeti a věnovat pozornost otázce, jakou životní zásluhu jest mu přiznati po výtce, musíme polemicky čeliti především výkladu, v němž si oblíbila zejména v poslední době část historiků našich, účtě k sv. Václavu jinak příznivá. Podle toho výkladu osvědčil kníže Václav své neobyčejné nadání politické tím, že se poddal říši německé, že dal přednost, pro zabezpečení klidného vývoje své země, pokoření před bojem, že slíbil poplatek a snad i plnou právní závislost, stává se tak zakladatelem dobré tradice zahraniční politiky českého státu. Jednou bylo toto stanovisko formulováno dokonce slovy, že již tím si Václav zasloužil, aby se stal národním svatým...

Tomuto a tomu podobným výkladům nemohu přisvědčiti. Nikoli proto, jakobych měl zásadně za nemožné, že dáti přednost kapitulaci před bojem může býti někdy vskutku projevem státnické rozvahy a tedy ziskem a zásluhou, ale především proto, že v našem případě scházejí všechny předpoklady pro závěr takový. I když dám za pravdu Widukindovi (jenž psal svou historii saskou před r. 970), že totiž král Jindřich přitřhl s celou svou mocí, či lépe vojenskou družinou ke Praze a knížete jejího, známého svým křesťanským životem (jména jeho Widukind nezná, ví jen, že byl bratrem Boleslavovým), přijal v poddanství, není žádného důvodu pojímati situaci tak, jakoby kníže Václav z obavy před vojenskou mocí královou rozhodl se uznati svrchovanost německou, jinými slovy svobodnou dosud zemi svou zavázati službou nebo poplatkem říši. Neboť závislost knížetství českých na říši byla právní, faktickou skutečností, vytvořenou dávno před sy. Václavem. To svědčí faktum z r. 895, kdy všechna knížata „Čechů“, zastoupená na říšském shromáždění v Rezně, ve vši formě znovu uznala svrchovanost říše, tenkrát reprezentované bavorským Arnulfem („znovu uznala“, dávajice na jevo, že jejich politické spojení s Moravou Svatoplukovou v letech předchozích bylo jaksi porušením právního řádu, výjimkou, to svědčí křest 14 českých knížat s lidmi jejich v Rezně r. 845, to svědčí zprávy ze starší doby karolinské z r. 817 a 822, podle nichž Čechové (a Moravané) byli považováni za národ, jenž sedí ve svazku a v mezích říše

a to svědčí konečně nejen jméno budovatele nové římské říše frankého národa a šířitele hranic jejích daleko na východ do zemí slovanských a avarských, Velikého Karla (jež se Čechům a záp. Slovanům stalo jménem „krále“ vůbec), ale snad i stará tradice česká, zachovaná u Kosmy, že prý to byl syn Karla Vel., jenž Čechy prvý podrobil ročnímu věčnému poplatku. Závislost nebo přináležitost Čechů k říši, jež v době Václavově přes občasná přerušení měla již stoletou historií, neznamenala či lépe neměla znamenati podrobení nějaké říši německé: byla uznáním svrchovanosti císařské, imperia nadnárodního, jež se považovalo za dědice moci císařů římských a mělo vztahovati se na celý svět, na celý orbis terrarum. Křesťanství pojalo tuto říši jako dílo a nástroj vůle boží a neslo myšlenku její Bohem chtěné a posvěcené suverenity do všech krajin, kam proniklo: Čechové, jak historie 9. stol. ukazuje, nemohli ani nechtěli popíratí její nároky, tím méně mohla by myšlenka taková zaujmouti sv. Václava, jenž v náboženské horlivosti své zemi svou do kořán otvíral vlivům křesťanské Evropy, Václava, jehož předchůdci na trůně poměr k říši již pevně byli stanovili, a jenž panoval v době, kdy okupace Uher Maďary vyloučila politiku, hledající oporu v druhém císařském dědictví Říma, v Byzanci. Král Jindřich saský sic, jako předchůdce jeho král Konrád, nebyli korunováni korunou císařskou, ale jako nástupci římských imperátorů považovali se za dědice nároků jejích. Václav tedy plnil jen povinnost právního stavu již trvajícího a předchůdci jeho uznaného, uznal-li svrchovanost krále Jindřicha nad sebou.

Ale proč tedy, tážete se, byl Václav vojenským tažením krále Jindřicha k poplatku nebo lépe slibu věrnosti donucen? Odpovídaje, upozorním předem, že zpráva Widukindova o nějakém donucení, o nějakém boji a násilí nedí vlastně ničeho, ač bezprostředně před tím zmiňuje se o krvavém vítězství Jindřichově nad kmeny slovanskými na sever od Čech. Widukind dří, že Jindřich přitřhnuv se vším vojskem svým k Praze, přijal v poddanství křesťanského knížete a učinil Čechy poplatnými. A tuto versi, nenajdeme-li důvodů, jež tvrzení Widukindovo vůbec činí pochybným, lze ze situace vysvětliti dosti vhodně. Od let čtyřicátých 9. stol., tedy po víc než osmdesát let — nepočítáme-li dobu svrchovanosti Svatoplukovy, kdy čeští Slované, jak dří jeden pramen, byli násilím vytrženi z moci Bavorů — byli vykonavateli a představiteli římskoněmecké moci říšské vůči českým kmenům Bavoři, k bavorské diecési řezenské byli také Čechové připoutáni církevně. Ale v době Václavově stal se nositelem královské moci říšské jiný kmen německý, Sasové — to znamenalo nebo mělo znamenati, že

sídlo královské měli Čechové na příště spatřovati nikoliv již v Řezně, kde všude ještě bylo viděti stopy světovládné moci římské, ale někde v Merseburku nebo Quedlinburku, dřevěných hradech jako byla Praha, kde jako v Praze teprv tou dobou stavěn prvý kostel nebo prvá zeď hradiší z kamene. Ale v Řezně v době Václavově vládl vévoda Arnulf, mocí kmenovou Jindřichovi se jistě vyrovnávající a nepochybně i přesvědčený, že koruny královské mělo se dostati jemu, nikoliv Jindřichovi. Jindřich si musil uznání své svrchovanosti nad Bavorskem a zeměmi k němu slušícími (to byly Korutany v starém velkém rozsahu a východní Franky na západ od českých hranic) vynutiti vojenským tažením k Řeznu r. 921. Ostatek vše, co víme o historii Arnulfově (Arnulf zemřel r. 937), prozrazuje, že i potom vládl v zemi své jako pán samostatný; závislost na Sasku, tedy na říši, byla jen nominální. Ze všeho plyne s dostatek jasně, že boj o svrchovanost nad Čechy v době Václavově (byl-li vskutku boj takový) byl bojem mezi nároky Sas a nároky Bavor, boj Sasa s Bavořem, boj o Čechy, ne s Čechy. Václav rozhodl se jistě a to podle práva, pro Sasy: náš svědek domácí, mnich Kristián, strýc sv. Vojtěcha, tvrdí, že sv. Václav byl s králem Jindřichem spojen vytrvalým přátelstvím a také záznam pozdní legendy, že Václav obdržel od Jindřicha část národního pokladu saského, rámě sv. Víta, a že proto saskému světcu zasvětil svůj nový chrám na hradě pražském, zasluhuje plně víry.

Údaj Kristiánův, jenž není v žádném směru jakkoli podezřelý, předpokládá, že přátelský poměr mezi Sasy a Čechy trval delší dobu, nejsrozumitelnější je, chápeme-li jej tak, že vyplnil leta vlády Václavovy vůbec; také plán, postavití nový kamenný kostel na hradě pražském, nemůžeme posunouti až na samý konec vlády Václavovy. Z toho plyne určitě, že české uznání saské svrchovanosti a založení přátelství mezi sv. Václavem a Jindřichem nemůže náležeti do r. 929, několik měsíců před zavražděním sv. Václava, jak by se zdálo z pořadu vypravování Widukindova (Widukind přímých dat časových v té příčině nemá, ale souvislosti časové, do nichž tažení ke Praze klade, dovolují mysliti nejspíš na rok 929), nýbrž že (shoduje-li se vůbec se skutečností) by bylo vysvětlitelno jen v době po samém nastoupení Václavově, nebo snad již ve spojení s tažením Jindřichovým proti Řeznu z r. 921. Jak uslyšíme, je dobře možná, že Widukind zařazuje někam k roku 929, co se stalo o řadu let dříve. Došlo-li tenkrát před Řeznem k nějaké úmluvě o právo svrchovanosti nad Čechy mezi Sasy a Bavoři, nevíme; z fakta, že r. 922 zakročuje Arnulf sám v Čechách a že později, jak uslyšíme, zakročuje spolu s Jin-

dřichem znovu, by se zdálo, že Václavovo uznání saské svrchovanosti nevyloučilo zcela vliv Arnulfův na vývoj věcí českých. Arnulf, jak lze kombinovati, mohl si jako světský pán biskupa rezenského vyhraditi aspoň ochranu církevních zájmů v české zemi, mohl zakročiti ovšem i na žádost Jindřichovu.

Zmínili jsme se o společném zakročení krále Sasa i vévody Bavora v Čechách — tu zajímavou novinu dovidáme se nikoliv z Widukinda, nýbrž z análů bavorských, pochozích sic až z 12. stol., ale obsahujících i staré zprávy původní z 10. stol. Ve dvou z nich čteme: král Jindřich a vévoda Arnulf přemohli Čechy (v jednom je událost vročena do roku 929), ve dvou je pouze zmínka, že král Jindřich táhl do Čech (po prvé k r. 930, po druhé k r. 931 zařazená); u trevirského pokračovatele kroniky Reginonovy z 2. pol. 10. stol. čteme k r. 928: král Jindřich vytrhl vojensky proti Čechům a s pomocí Boží je mocně přemohl. Zde tedy všude je řeč o porážce Čechů, o boji s nimi, ale nikde není zmínky o tom, který kníže stál tehdy v čele Čechů a vročení kolísá mezi lety 928 až 931. Mám-li za to, že tyto zprávy nemohou z důvodů výše vyložených (i z toho důvodu, že částečně vztahují se na dobu po smrti Václavově) týkati se boje se sv. Václavem, nezbyvá než vztahovati je na pokoření *Boleslava* po zločinu boleslavském. Musíme zajisté předpokládati, že státní převrat v Čechách, zavraždění sv. Václava, věrného to mana a přítele krále Jindřicha, mělo v zápětí vojenské zakročení Jindřichovo a patrně i Arnulfovo k obnovení porušeného právního stavu (podobně jako dříve r. 922); bojovníci a dvořané Václavovi, přechájející do ciziny před násilím bratrovraha, přinesli jistě zvěst o tom, co se stalo v Boleslavi, rychle na dvůr saský i bavorský, zároveň s prosbou o pomoc; můžeme proto míti za jisté, že snad ještě v říjnu či listopadu r. 929 přispěchaly vojenské družiny obou panovníků ku Praze a Boleslava donutily, jak zřejmo ne bez boje, ke kapitulaci. Boleslav, jak sluší míti za to, nedíval se na závazek svrchovanosti říšské jinak než jeho předkové; chtěl s odstraněním bratra změnám vnitropolitickým, nikoliv zahraničním; proto podrobiv se, neporušil slibu věrnosti Jindřichovi až do jeho smrti (r. 936). V jeho dlouholetém potomním boji se synem a nástupcem jeho Otou I. nespátrují zápas za myšlenku nezávislosti Čech na říši (jež době a situaci musila býti cizí), nýbrž odboj mocného vasala, jenž byl uražen a rozčilen protiprávní podporou, již se dostalo od nového krále Saského jednomo z mimopražských knížat země české, svrchovanosti jeho se vymknouti usilujícímu. Takových odbojů jednotlivých vévod se nenedostávalo ani v říši samé; ani tenkrát, ani později.

Vojenské zakročení Jindřichovo (a Arnulfovo) v Praze po zločinu boleslavském třeba, jak opakují, považovat za skutečnost nepochybnou. Widukind však o něm nic neví — to znamená, že neubráníme se podezření, že jeho zpráva o tom, jak Jindřich přitřhnul ke Praze, přijal v poddanství bratra Boleslavova, je jen zmateným ohlasem výpravy Jindřichovy do Čech z podzimu r. 929, nikoliv proti Václavovi, nýbrž proti vrahu jeho namířené. U Widukinda lze v takový zmatek dobře uvěřiti: o věcech slovanských na východě, zejména v době Jindřichově a vůbec o věcech mimosaských je zpraven chatrně, zaměňuje i jiné osoby, nezná nebo nedrží se, jak sám připomíná, vždy chronologického pořadu událostí (byl to Widukind, jenž zmiňuje se o Boleslavově bratrovraždě teprv v té chvíli, kdy mluví o nastoupení Oty I., zavinil, že až do mé práce o Kristiánovi byl za rok smrti Václavovy kladen mylně rok 936 nebo 935) a text jeho vypravování o Jindřichově tažení k Praze, domněle proti Václavovi, je sám v sobě tak zmatený, že si s ním nikdo dosud opravdu nevěděl rady. Proto třeba dáti po mém přesvědčení přednost mínění, že v časté dotčené zprávě Widukindově jde o omyl; podle skutečnosti by Widukind měl vyložit, jak Jindřich, přitáhnul k Praze, přijal v poddanství *Boleslava*. Nepochybují, že by výklad tento byl dávno se ujal mezi historiky, kdyby jim bylo známo bývalo, že Václav byl zavražděn již r. 929 a nikoliv r. 935. Ale je možný i výklad, jež jsem podal prve, můžeme-li totiž Widukindův záznam datovat k r. 921-2 nebo vůbec k prvním létům panování Václavova. Také Widukindova zmínka o poplatku zachycuje sotva správně důsledky Boleslavovy porážky — poplatek sám byl tou dobou lze říci nejméně významným svědectvím státoprávní závislosti (srovnej, že Jindřich i Arnulf sami dávali poplatek řadu let Maďarům; zde šlo vlastně o výkup z nebezpečí vojenského nájezdu) — svaz Čechů s říší, naposled r. 895 podáním ruky založený, byl nepochybně pevnější povahy než jakou by vyjadřoval pouhý poplatek. Ale výklad těchto věcí vyžadoval by místa obsírnějšího. Rozhodně však třeba zavrhnouti versi, kterou ke zprávě Widukindově připojil z pouhého dohadu Palacký, že totiž sv. Václav zavázal se k poplatku 500 hř. stříbra a 120 volů. Žádný pramen, ani náš ani cizí, nepraví nic takového; Palacký prostě zkombinoval to z údaje kronikáře Kosmy, napsaného v době o dvě stě let pozdější, že prý Čechové již synu Karla Vel. k poplatku toho rozsahu se zavázali a co rok jej platili. Zpráva je ostatek celou svou povahou pochybná vůbec; z dějin sv. Václava můžeme ji vším právem vymýtit, a to s tím větším důrazem, čím běžnější a známější je skutečnost té domnělé kapitulace Václavovy v populární představě o jeho historii.

Popírám-li rozhodně výklady o velké zásluze, již si prý před dějinami dobyl kníže Václav, podrobil-li se prý pro zabezpečení dalšího klidného vývoje králi Jindřichovi, musím upozorniti ještě na jednu skutečnost, jejíž přehlížení patrně souvisí s omylem, jež potírám. Slovanů české 9.—10. stol. nesmíme klásti co do národněpolitického sebevědomí a významu jejich na roveň s kmeny Slovanů polabských nebo vůbec si představovati, že by jejich zápas s říší musil nutně skončiti stejně tragicky. O divoké bojovnosti české jsme se zmínili již výše, lesní hradby, Čechy obkličující, byly také mocnější ochranou než jezera a blata v dolním Polabí a co politické a kulturní schopnosti našich předků se týče, prozrazují již naše dějiny 9. i 10. stol., že stála nepoměrně výše, než tomu bylo u Slovanů polabských. Co sv. Václav v této souvislosti znamenal, je kapitola pro sebe, o kulturní žádostivosti druhého hlavního kmene v Čechách, knížat Slavnickovských, svědčí samo jméno sv. Vojtěcha i jméno Kristiánovo. Politické zisky této probudilosti prozrazuje nám již doba Boleslavů; dohadujeme se již příbuzenských svazků mezi knížecími rodinami v Čechách a knížecím rodem bavorským, v Boleslavovi I. poznáváme šťastného dlouholetého odpůrce moci císařské, v Boleslavu II. také ne povolného mana, ale mocného spojence v odboji bavorského Jindřicha proti králi bratřancí — jako tu, tak i nejednou později jsou knížata česká předmětem nejhrošlivějšího usilování, aby pomocí svou dodali váhy té neb oné politice císařské. Byly-li u srovnání s dneškem země českých Slovanů osídleny ve starším středověku poměrně malým počtem obyvatelstva, platí totéž o zemích německých na západě; s českými Slovanů tu ostatek nesousedila národně jednotná říše německá, nýbrž řada si vnitřně cizích národů germánských, jež teprv nadnárodní moc císařská spojila mocí v jedno politické těleso, Čechové krátce náleželi od počátku k předním politickým silám tohoto mocenského celku; jen tím lze vysvětliti, že přes časem nepříznivé okolnosti mohli záhy vnitřní nezávislost svou dotvrditi titulem královským, že moc státu jejich na posled převyšovala moc některých německých králů samotných, až konečně dosáhli koruny císařské, t. j. náčelnictví v říši. Boleslav I., 14 let mocnému Otovi vzdorující, je po této stránce dokonalejším tlumočnickem politického významu svého kmene. Ale bez sv. Václava by tento význam nebyl založen tak hluboce, tak pevně a trvale.

* * *

Zásluha křesťanského života, již proslul Václav v dalekém sousedství na západě, nemohla — ještě za života jeho — zů-

stati bez hlubokého účinu na představu o povaze a významu jeho kmene a jeho země. Vyniknouti horlivostí náboženskou v službě Kristově znamenalo inteligenci doby a všech křesťanských národů totéž, co by v řeči naší doby bylo vyjádřeno úsilím o nejvyšší cíle kulturní. Třidu inteligence tvořilo všude tenkrát právě jen vyšší duchovenstvo, ono bylo vlastně duchovním, ba i politickým tmelem jednoty říšské, nositelem myšlenky římskoříšské a spolutvůrcem její politiky — v jeho nazírání musilo křesťanské usilování Václavovo, zpečetěné obětí života, dáti národu jeho postavení zcela výjimečné mezi slovanskými národy východu. Bylo-li namnoze násilné šíření křesťanství na východ do zemí slovanských (tenkrát i později) jenom zámkou pro sobecké cíle dobyvatelské, musilo dobrovolné a radostné otevření země české nové pokrokové myšlenky učiniti Čechy nezranitelnými vůči nebezpečí takové politiky. K pověsti Čechů jako obávaného lidu vojenského připojila se i představa lidu majícího křesťanské a vzdělané vůdce. Na knížní vzdělání pražského dvora, na učenost Václavovu, třeba v té souvislosti zajisté položiti důraz také — řekli jsme, že tou dobou mohl se v tom vyrovnati Václavovi sotva který kníže německý, že kulturní vlivy byzantské daly dvoru pražskému díl lesku, jenž ještě chyběl jak vévodám bavorským, tak saským. Kulturní zájem Prahy nemohl zůstatí beze všeho vlivu i na jiné přední rodiny kmenů českých a tím na povzbuzení a zesílení národního vědomí — kmen, který se cítil kulturně vzdělanějším než byli jeho sousedé na západě nebo který si byl aspoň vědom toho, že se jim svým pokrokovým úsilím rovná, byl duchovně zcela jinak vyzbrojen pro nebezpečí budoucnosti. Václavovou zásluhou je krátce, že přispěl nejvíce k tomu, že národ jeho vešel jako rovnocenný a plnoprávný člen do společnosti západních národů kulturních. Národ, který obávanou svou sílu vojenskou doplnil zásluhou Václavovy horlivosti křesťanské i výzbrojí duchovní, byl na přístě ochráněn nebezpečí, že by v něm německý soused spatřoval vítanou kořist pro své panství, šířené pod zámkou boje za pravdu křesťanskou.

IV.

(Zrození svätce Václava, význam jeho pro Čechy. Legendy svätováclavské, propagace jména svätce. Nesnáze její doma, úspěchy v cizině. Rozvoj a povaha úcty sv. Václava v 11.—14. stol. Posvěcení patriotismu. Husitství, protestantismus a protireformace v svém poměru k sv. Václavu. Doba nejnovější. Závěr).

Zásluha Václavova o zrovnoprávnění národa českého s národy západní Evropy, jak byla právě vyložena, může

stačiti těm, kteří chtějí oslavovati jen knížete Václava. Ale historiografie sebe „pokrokovější“ musí přiznati a vyloužiti, že to byl teprv svatý Václav, který zásluhu tu vyvrcholil a dal jí vlastní její význam dějinný. Zavraždění zbožného a spravedlivého knížete rukou vlastního bratra jeho chápáno bylo od počátku ve vroucně křesťanském okolí jeho jako mučednictví pro pravdu Kristovu — co to znamenalo, dovede plně pochopiti jen, kdo seznámil se s náboženským životem a duchem středověku, komu není cizí křesťanský ideál svatosti. „Ale ten blahoslavený vojín,“ jása Kristián, když byl dopověděl historii umučení sv. Václava, „povstává z utrpení a potupy k slávě hojnější, stává se společníkem andělů, soudruhem apoštolů, spoluúdem mučedníků, účastníkem pokoje vyznavačů a neporušenosti panen a dostává se mu věnce věčně se zelenajícího a půvabu krásy nehybnoucí. Tak pohrdnuv vévodstvím vznešenosti pozemské, jimž dříve mocně vládl, v království nebeské jako pravý vévoda a mučedník vešel...“ V těch slovech není nic falešného ani upřílišného — tak doba chápala zrození světce, tak si představovala jeho vstup na nebesa mezi dvořany Hospodinovy. „Nebeské jest dvorstvo krásné, blaze tomu, kdož tam pojde, v život věčný, oheň jasný svatého Ducha...“, jak blouznila u vytržení po staletích píseň svatováclavská a jak v nescíslných variacích vyjadřovalo tutéž myšlenku zbožné vzrušení legend, hymnů, mešních oficií, písní i modliteb. Myšlenka, že je to Slovan, prvý Čech v družině Hospodinově, který je nadán napříště mocí zázračnou, a pomoci nadpozemské že účastni jsou všichni, kdož vzývají jméno jeho, musila mocně zaujmouti pozemskou družinu věrných jeho a dodávati odvahy úsilí jejich „aby se snad slunce jasněji ukázalo všem národům, že Bůh všemohoucí národu českému, již nějaký čas k němu obrácenému, velikého svou dobrotou vychoval ochránce“ (Kristián). Třeba mítí na paměti, že velcí národové západu od dávných dob pyšnili se a rostli slávou svých svatých, v nichž spatřovali tituly svého prvenství mezi národy a pomocníky a ochránce ve svém usilování ať veřejné, ať soukromé povahy, třeba vzpomenouti, že na př. národ saský, nemaje světce vlastní krve a vztahuje také rámě po pomoci nadpřirozené, ozbrojil se pouhou myšlenkou, že je držitelem ostatků legendárního svatého, umučeného před staletími v Římě, ostatků přenesených na saskou půdu a jedině ve přispění sv. Víta, jak vyznává Widukind, hledal vysvětlení pro rychlý mocenský vzrůst saského kmene a pro císařskou slávu Otónů. Čechové měli však na přístě spolehnouti na přispění světce vlastního rodu, z prastaré domácí rodiny panovnické vzešlého a sama knížete,

světce, jehož moc nadpřirozenou nepřestávaly zvěstovati zázraky — tu teprve mohli Čechové soupeřícím národům pyšného západu popatřiti jako rovni rovným v tvář: dosáhli zajisté před světem i před Bohem stejného s nimi stupně národní urozenosti, stejného titulu kulturního šlechtictví. Tak počíná se historie sv. Václava, dědice a patrona české země, veliká báseň a podivuhodná skutečnost zároveň.

* * *

Lze mítí vším právem za to, že v době, kdy seděl na stolci pražském bratrovrah Boleslav I., byla situace málo příznivá propagaci úcty světcovy. Ale legenda staroslovanská o sv. Václavu vznikla nepochybně již v době vlády jeho — je v tom snad i důkaz, že v kněžstvu slovanském v zemi byla horlivě uctívána památka mučedníka a spolu snad i známka, že slovanští kněží čeští byli účastni zvláště přízně Václavovy; to ostatek zdá se vyplývati i z předchozího vypravování. Také dlouholeté války Boleslavovy se Sasy byly nepochybně překážkou, aby jméno českého mučedníka pronikalo dále na západ Evropy. Teprv za nástupce Boleslava I. se situace proměnila, především založením biskupství pražského, jež náleží do prvých let Boleslava II.; tenkrát teprv asi otevřena brána kultu světce, nad jehož hrobem klenula se přední svatyně nového biskupství. V té době také, lze říci, počíná se cílevědomá propagace významu a slávy českého mučedníka; v ní účast má i světský protektor nového pražského biskupství, císař římský a vnuk přítele Václavova, Ota II. Na jeho žádost vzdělává umělym slohem historii života Václavova kol r. 980 biskup Gumpold, v italské Mantui — šlo patrně o to, aby stylista daleko proslulý svým pérem ujal se oslavného díla a roznesl slávu českého světce Evropou; základem a pomůckou mu dána do ruky prostá latinská legenda, počínající se slovy „Crescente fide“ (Když za oněch časů vzrůstala víra křesťanská...), napsaná o něco dříve, snad na bavorské půdě a to autorem, jak se zdá, sběhlým v takovém díle; nic víc, než co bylo v předloze, Ital ovšem o sv. Václavu nevěděl; měl omylem za to, že historie Václavova náleží do doby zcela nedávné, že stala se před několika lety. Podobně asi o 10—15 let později vyzván byl spisovatel svou klasickou sečtělostí a literární kulturou proslulý, mnich Vavřinec v klášteře Montecassinském v jižní Italii, aby napsal historii sv. Václava; tenkrát poskytl mu potřebná data mnich českého původu a přítel druhého biskupa českého sv. Vojtěcha nebo sv. Vojtěch sám — oba zajisté pobýli v Montecassinu. I Vavřinec má za to, že to, co vypravuje, sběhlo se teprv v době Vojtěchové. I třetí, o nemnoho mladší latinská

legenda václavská, je vzdělána v cizině a zase stylistou prvního řádu a určena také asi pro svět mimočeský; je to legenda počínající se slovy „Oporet nos fratres“, psaná rýmovanou prósou, vroucně dojemná svým pojetím; věcně opírá se o data Gumpoldova, ale místy najdeme korektury nebo doplňky, pochází z českých pramenů. Mezi těmito ovšem daleko nejdůležitější místo zaujímá legenda Kristiánova, sepsaná v l. 992—4, také na žádost sv. Vojtěcha a to vlastním strýcem jeho, nejspíš bratrem panujícím knížete z rodu Slavníkova. Co napsal mnich Kristián, je mnohem více, než životopis sv. Václava: jsou to dějiny křesťanství českého, od báječného počátku knížat pražských, s obšírným výkladem o díle svatých Cyrila a Metoda a pokřtění Bořivojovců a s historií života a smrti sv. Ludmily. Kristián užil již legend *Crescente fide* a Gumpolda, užil vůbec tradice se slovanskými sepsáními o sv. Václavu a sv. Ludmile související, kombinuje s taktem zprávy obojího druhu a ducha v jedno a doplňuje vlastními daty nebo korekturami ze zpráv starých pamětníků. Zdá se, že rostoucí kult sv. Václava teprv rovnal cesty uctívání jeho báby, sv. Ludmily; teprv od založení kláštera ženského u kostela sv. Jiří, kde Ludmila byla pochována, můžeme snáze předpokládat zvýšení zájmu o prvou českou světici; ale již Kristián musil mít v rukou latinské nebo slovanské sepsání, věnované její historii. Slovanští kněží jsou na české půdě, ještě v době sv. Vojtěcha, jak se dohadují, spolu tvůrci literárního díla, jež chtělo i v slovanském světě rozšířit známost českých mučedníků; jim patrně náleží i sepsání druhé slovanské legendy, jež překlad Gumpolda a *Crescente fide* doplňuje daty, čerpanými z tradice domácí.

Jmenovanými pracemi (bylo by je lze doplnit aspoň zmínkou o oslavných promluvách, latinské a slovanské, obou zvláštní poetické krásy, jež na české půdě, ještě v 10. století, byly napsány k oslavě svátku přenesení sv. Václava), jež jsou vůbec důkazem, jak poměrně bohatou a pozoruhodnou činností spisovatelskou mohou se pochlubit Čechy z poslední čtvrtiny 10. století, je literární oslava sv. Václava na dlouho uzavřena; pozdější stol. 11. a stol. 12. nedovedou již, krom krásné legendy o sv. Ludmile, přidat nic ze svého. Teprv v polovici 13. stol. je to druhá velká česká legenda václavská (*Oriente iam sole*), která znovu kreslí, opírajíc se především o Kristiána, obraz života velkého světce českého, a potom je to druhá polovina 14. stol., doba Karlova, která závodí o literární uctívání hrdiny s podobnou horlivostí, jako kdysi doba Vojtěchova: sám císař Karel chápe se péra, aby účastnil se chval svého svatého předka, a jako v 10. stol. jsou to zas nejproslulejší stylisté doby, mezi nimi Jan ze Středy, kteří v nové umělé roucho odívají podání

již čtyry sta let staré a přece stále životné a nově kvetoucí. V gotickém romantismu doby Karlovy jakoby ožívala nábožensky romantická nálada let Vojtěchových. Zasloužil se o to nepochybně i prostě přesvědčivý půvab tradice i jejího hrdiny: mezi svatými, době známými, kteří pocházeli z krve knížecí, nebylo snad postavy, sv. Ludvíka francouzského v to počítaje, která by obsahem svých zásluh, ideálním obrazem křesťanského knížete, neposkvrnivšího ruce své ani násilím ani krví, rovnala se sv. Václavu, nebylo mučedníka, jenž zahynul pro Krista v květu mládí a jehož historie by byla pelem a půvabem mládí tolik naplněna.

Literární propaganda šířila slávu světce českého do světa, ale nestvořila ji; důkazem toho je nejen staroslovanská legenda, ale i častěji zmíněný Widukind saský, k němuž pověst o zázracích sv. Václava se donesla až do daleké Korbeje, ještě v době před založením pražského biskupství; vlivem legend nevysvětlili bychom také, že v Čechách slaven byl den umučení sv. Václava jako svátek již ku konci 10. stol. Dovídáme se o tom ku podivu nikoli z Prahy, ale z knížetství Slavníkova a to ke dni 28. září 995, kdy knížecí rodina, z níž posel sv. Vojtěch a Kristián, byla v Libici Boleslavem II. vyvražděna; pro bratrovražedný boj mezi dvěma soupeřícími rodinami knížecími v zemi nemohla býti vskutku vyvolena chvíle symboličtější, než právě den, kdy v Libici slavili památku toho, jenž před 66 léty byl ubit vlastním bratrem. Nemožno tu nevsunouti poznámku, že styky Slavníkovců s dvorem pražským v době Václavově musily býti podle všeho velmi přátelské, nelze vylučovati ani, jak již napověděno výše, že Slavníkovci již tenkrát a časem i později stáli pod svrchovaností knížat pražských. A snad jde při tom slavníkovském uctívání přemyslovského knížete světce i o více: o stopy a doklady toho, jak sv. Václav spojoval rozdělené kmeny české, budoval silou a slávou své svatosti politickou jednotu země, z národů kmenových tvořil zemský národ. Ve chvíli, kdy obležena byla Pražany Libice, účinků díla toho ovšem nepozorujeme: lidé Boleslavovi volali prý do hradu libického, kde Slavníkovci, odvolávajíc se na zasvěcený den sv. Václava, žádali příměří: „Je-li vašim svatým Václav, je našim Boleslav!“, rozuměj Boleslav bratrobijce. Také stesk, že Čechové „skoro nedůstojně se chovají“ k sv. Václavu a sv. Ludmile, jakoby nevěřící zůstávající a sloužití jim nechtíce, ač moc jejich denně nehodni spatřují, jež čteme v předmluvě legendy Kristiánovy, psán je, ještě před vraždami libickými, pérem Slavníkovce. Ač v slovech těch spatřovati sluší asi právem jen stížnost horlítele k větší péči o vlastní hrdiny národní vybízejícího, jsou přece, tuším, důkazem, že i ve vlasti

Václavově bylo s počátku třeba na velikost mučednické zásluhy sv. Václava s důrazem poukazovati, národ polopohanský ke kultu jeho vychovávat i a že větší porozumění proň měly ještě církevní než politické kruhy; i tu asi ještě spolupůsobily staré viny a hněvy. O druhé choti Boleslava II., kněžně Hemmě, která měla své sídlo knížecí v zemi někdy Pšovanů Ludmiliných, na nově vystavěném hradě Mělníku, víme však, že nádhernou prací malířskou dala si vyzdobiti text legendy Gumpoldovy; malíř však řídil se vypravováním Kristiánovým.

Teprv s počátkem 11. stol., v době, kdy již dávno jméno Václavovo bylo pojmuto mezi seznamy svatých řezenské diecése (kanonisace papežské ve vší formě doba ještě nežádala), pozorujeme, že úcta sv. Václava šíří se valem nejen za hranicemi, ale i ve vlasti Václavově. Za hranicemi jsou to (od konce 10. st.) biskupské kostely v Němcích, které vyžadují si pro své oltáře části ostatků sv. Václava, a v Čechách s nastoupením knížete Jaromíra, téhož, jenž od jednoho bratra svého byl vykleštěn a od druhého oslepen — uvažme při tom, jakým kulturním květem byl v tomto rodovém prostředí o sto let dříve sv. Václav a co znamenalo, čemu čeliti musilo působení žáků Metodových v zemi, „jejíž národ samou povahou svou za divočejší nad jiné se považuje“ — najdeme obraz sv. Václava již trvale na mincích knížat českých; na denárech Boleslavů bychom jej ještě marně hledali (otázku,razil-li sám sv. Václav již českou minci, ponechávám jako spornou stranou). To znamenalo po příkladu jiných států křesťanských, že přední světec národní stává se strážcem a symbolem vládní moci panovnické nebo jak bychom dnes řekli spíše: státní; podobně později vstupuje sv. Václav na pečeti českých vévod a králů a na pečeti soudu zemského; právní řád zemský neboli, jak se tenkrát říkalo, „mír“ zemský, stojí pod ochranou a autoritou sv. Václava; panující kníže vyznává svou pečeti, že je jen vykonavatelem vůle a rozhodnutí sv. Václava, jenž zobrazen jako sedící na trůně s odznaky vévodské moci panovnické, praporem v jedné a štítem v druhé ruce. Podobně den 28. září, svátek sv. Václava, stává se jaksi svátkem státním, příležitostí nejdůstojnější k shromáždění předních mužů země ke stolu knížete; k obřadům oslavy církevní připojují se panovnické akty historického významu a porady a soudy celozemské. Kostelů zasvěcených sv. Václavu přibývá: od polovice 11. stol. buduje se na místě staré rotundy Václavem sv. Vítu zasvěcené velká románská basilika svatých Víta, Václava a Vojtěcha a po několika desetiletích vévodí chrám sv. Václava jako přední svatyně země i Moravě a Malopolsku (v Olomouci a Krakově). A co je nejvýmluvnějšího: kostelíky sv. Václava počínají chrániti hraniční

pasy zemské na místech vojensky nejdůležitějších — tak na Dobeníně u Náchoda, tak na Brůdce u Kdyně ve všerubském průsmyku. Ochránce právního řádu zemského je zajisté od počátku silným pomocníkem a průvodcem v boji proti nepříteli zahraničnímu; není takřka významnějšího vítězství českých zbraní od 11. stol. do 14. stol., v tom na př. od bitvy u Chlumce r. 1126 do vítězného zápasu u Kressenbrunn, aby nezjevil se věřícím bojovníkům v oblacích svatý patron zemský ve skvělé zbroji rytířské jako naděje a záslib triumfu. Tradice na obraze svatého knížete, jenž stává se rytířským vůdcem v boji, dále budující, přizpůsobuje si, jak přirozeno, životní dílo jeho a panovnické zásluhy jeho ideálům své doby: v legendě Oriente iam sole z polovice 13. stol. je Václav již osvoboditelem české země z poplatné závislosti na říši a zároveň velkým osvoboditelem sociálním: všechny otroky své země učinil pryč dědičně svobodnými; později čteme dokonce, že získal svému vévodství důstojnost královskou. Zvolání oslavné k sv. Václavu, „živote a naději národa našeho!“ v němž modlitba nesoucí se k nebesům, naplněna je již vší silou představy o sv. Václavu jako představiteli, zástupci a ochránci národního kmene českého u trůnu božského, téže představy, již stará zbožná píseň měla brzo vnést do všech kostelů českých a naplniti jí veškerenstvo českého lidu, slyšíme již někdy ke konci 13. stol. Doba Karlova ten vzestup úcty a obdivu korunuje: velký romantik na trůně, jenž byl zároveň velmi střízlivým státníkem, počíná nad hrobem sv. Václava stavěti katedrálu, jež by velebností svou mohla rovnati se nejpyšnějším monumentálním stavbám západu, hrob a kapli hrobu jeho zdobí dílem, nad nějž doba drahocennějšího neznala, královské koruně české dává spočinouti na lebce sv. Václava; tak dostává své jméno koruna svatováclavská; svatováclavským sluje již nejen kostel, ale všecek hrad pražský a je jen důsledkem vývoje, vzrůstu a rázu celé tradice, sluje-li někdy i národ český národem sv. Václava a země jeho zemí svatováclavskou. Svatý Václav stává se vskutku jedinou vládcem, pánem, „dědicem“ české země.

* * *

Jdeme-li k psychologickým kořenům této rostoucí úcty, shledáme nepochybně, že vůdčí myšlenkou její je posvěcení všeho, co je citěním národnímu nejdražšího nebo co je v životě státu českého nejdůležitější — jde krátce o posvěcení patriotismu. V tom je význam tradice svatováclavské nejvlastnější a v tom je, v tom zejména je její dějinná síla. Ani poměrně krátká doba převahy protestantismu v naší vlasti, 80—100 let před Bílou horou (protestantismus nebyl přízniv uctívání sva-

tých) nedovedla jí podlomiti, a to ani u horlivých protestantů samých na př. Komenského, jemuž je sv. Václav předchůdcem českých mučedníků za pravdu Páně. V počátcích husitství, kdy po prvé ozvaly se protesty kritického racionalismu proti přemíře svatých ostatků a pověřivému uctívání jejich (protesty a kritiky, jimž nejvíce oprávněnosti dodalo až chorobné hromadění svatých ostatků v Čechách v době Karla IV.), jsou to jen Táboři, kteří jsou ochotni, zdá se však, že ne vesměs, jednati v duchu jejich; ve chvílích prvního fanatismu byl by vskutku dav jejich nenávistmi vedený pobořil i nádheru kaple svatováclavské u sv. Víta, podobně jako zbořil kostely a paláce na Vyšehradě; jen energické zakročení mužů rozvázných neštěstí zabránilo. V té době dovolávají se katolíci sv. Václava jako svého straníka a pomocníka proti dílu revoluce, píseň svatováclavská zazní nám jednou jako takřka bojovná hymna jejich. Ale Hus sám byl, jak nedávno bylo právem zdůrazněno, ctitelem sv. Václava, a u husitů z doby revoluce i v době pozdější, u husitů, kteří vskutku nechtěli býti věrou i kultem ničím jiným než dokonalejšími katolíky, žije úcta sv. Václava neporušena a nezmenšena dál a to v charakteristickém někdy pro nacionální rozčilení doby zbarvené protiněmeckém; v tom duchu dovolává se pro svou svatou při pomocí sv. Václava, dědice našeho, vášnivý manifest husitský do měst českých z jara r. 1420 poslaný, a píseň svatováclavská jako státní a národní hymna zní pak ve velkých dnech, určujících na příště osudy země, opětovně: tak na př. při přijetí krále Zikmunda v Jihlavě, tak při volbě Jiřího z Poděbrad a i při volbě Ferdinanda Rakouského v kapli svatováclavské r. 1526. Teprv v pozdější době habsburské pod vlivem šířícího se protestantismu úcta sv. Václava ochabuje.

Pochopíme, že ve chvíli, kdy obrozený katolicismus dal se na výboj ztracených posic, sáhl žádostivě po podpoře sv. Václava. Starali se o to horlivě již jesuité pražští v druhé pol. 16. stol., synoda z r. 1605 přikazuje zase světit svátek sv. Václava a po Bílé hoře je to především jméno sv. Václava, povýšené k slávě a úctě, jakou mělo za doby Karlovy, jímž vítězný katolicismus chce smířiti českou duši s novým stavem věcí a spojití ji vnitřně se staletou minulostí, protestantismem zvrácenou. Barok je mnohem všestrannější a vynalézavější v propagaci slávy světcovy než byla gotika: v té době teprv šíří se tiskem stará píseň svatováclavská, ta doba buduje na veřejných prostranstvích první sochy sv. Václava (r. 1678 na dnešním Václavském náměstí), ta doba zakládá Dědictví sv. Václava k vydávání zbožných knih českých (1670), stará se v Římě o rozšíření úcty sv. Václava v celém křesťanstvu,

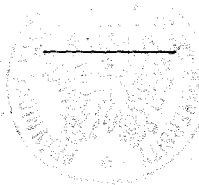
ona to vytváří si tradici o sv. Václavu, dřímajícím s rytíři svými v útrohu hory Blaník a připraveném vyjeti vojensky na pomoc ve chvíli nebezpečí — a s jakou vroucností kleká k modlitbě před sv. Václavem, chvěje se o osud svého národa, ohroženého cizinou, jesuita Balbín, z jakých hlubin úzkosti dere se jeho „Nedej zahynouti!“ je známo s dostatek, než aby bylo třeba šíře připomínati. Tu zase sv. Václav, jako ochránce a pomocník ohrožené národnosti stojí v popředí — už nejde o boj s protestantismem, ale s germanisující cizotou, i cizotou katolickou. Pochopíme, že již nic potom nedovedlo znovu nabytým místem sv. Václava v úctě národní otrásti: ani úcta sv. Jana Nepomuckého, jež si vzal Balbín na pomoc ve svém boji o obnovení slávy národní, ani později osvícenství, ani doba liberalismu: r. 1848, kdy český lid po prvé vstupuje svobodně na pražskou ulici, aby formuloval své požadavky státoprávní, národní i sociální, děje se to za mešních obrádů před sochou sv. Václava na jeho náměstí, stejně jako r. 1918 na témže náměstí před novým Myslbekovým pomníkem sv. Václava dochází k jedinému v našich dějinách triumfu radosti nad darem po generace ždané světátnosti, moci a svobody. Že sv. Václav pomáhal i našim legiím ve válce světové, že jeho jméno a obraz koruny svatováclavské spojeny jsou s počátky prvních pluků českých ve velké válce za svobodu, že po válce zasvítil zas obraz jeho na zlatých dukátech, jimž po příkladu starobylých králů českých přihlašovala se k sv. Václavu jako dědici české země republika československá — to obojí je z posledních historicky významných svědectví díla svatováclavského v našich dějinách. Sem náleží i zmínka o tom, čím přihlásilo se k sv. Václavu novodobé české umění: tu všude, ať jde o sochařství, malířství, poesii nebo hudbu, stvořil duch český práce mocného účinku, tu všude také dovedl, s větším snad uměním, ale nemenší opravdovostí než v minulosti, vyjádřiti dílem svým, že má býti holdem světců a svatosti.

* * *

Jsou národové v Evropě, kteří mají od dob středověkých světce podobného významu a kultu, jako my ve sv. Václavovi. Ale není, tuším, národa, jehož úcta by takovou měrou soustředila se k jediné postavě, takovou měrou plnila po všechny věky veškerenstvo národní společnosti, která by měla tak slavné středisko kultu, jako je hrad pražský s katedrálou sv. Víta a kaplí svatováclavskou nad hrobem světcovým ve víc než tisícileté metropoli země. A jistě není národa, který by se mohl pochlubiti tak starobylou a tak slavnou hymnou národní, jako je chorál svatováclavský, tou písní naděje a útěchy, písní

starou víc než šest století, jež nese se k nám z hlubin minulosti, nasycena modlitbami věků, vždy znovu a znovu spojujíc v jedné prosbě a jedné myšlence nové pokolení národní s generacemi předků, s tou daleko větší a početnější obcí kmenovou, jež žije jen ve vzpomínce a paměti. Vyložil jsem jinde, že je to síla a vůle národního vědomí, jež je nosnou silou, bijícím srdcem našeho dějinného života, řekl jsem výše, že tradice svatováclavská je v nejvlastnější podstatě své výrazem touhy po nadpřirozeném posvěcení, po nebeském autorisování, po zbožnění citu a vědomí národního. Ta snaha smířiti a spojití v jedno profánní a svaté, lidský národní a božské měla a musila míti nemalou sílu mravně výchovnou: nemohla dovolávat se pomoci svatého patrona národního, leč tam, kde modlitba její byla srovnatelná se zásadami práva a pravdy. V tom záležela nepochybně a z velké míry i síla nábožensky ukázněného nacionalismu minulosti. Že v tomto požadavku, v tomto chápání národní myšlenky jako myšlenky mravní, jako programu práva, spravedlnosti a nenásilí, shodli se s tradicí svatováclavskou noví velcí vůdcové a zákonodárci vůle národní, jež nám dalo 19. stol., prozrazuje, že v myšlence svatováclavské jsou hodnoty, jež odpovídají stále reálním požadavkům přítomnosti. To všechno, nejen city piety a sentimentality, je zárukou, že úcta sv. Václava nevymizí z této země. Přejeme si, aby i dále žila a sílila jako posvěcení citění národního a zduchovnění pout, jež spínají v jedno národ český z časových dálek desíti století. A chceme věřit se zbožně věřícími, že sv. Václav i v druhém tisíciletí své vlády neodepře podpory české zemi, otevřeně s důvěrou, v naději na pomoc jeho, osudům budoucnosti.

SEBENÁŘ
Příloha

KNHOVNA
48861211

Poznámky, pokud je jich třeba, aby čtenáři vysvětlili bliž tu neb onu jednotlivost, nebo odůvodnily, proč někde uchylují se od vlastního výkladu staršího i aby seznámily s hlavní literaturou thematu a předměty sporů jejich, budou připojeny k studii teprv v otisku ve Svatováclavském Sborníku.